اجتماعي نظريات

د

ګل پا چا الفت

فهرست

سر لیك:	مخ:
فکر	۱ـ۵
کاراوعمل	۵ـ۸
له کار سره علاقه	۸ـ۹
عقیده	۹ـ۱۰
اخلاق	۱۰ـ۱۲
تعلیم او تربیت	۱۲ـ۱۳
دقضاوت شعور	۱۳ـ۱۴
ذوق	۱۴ـ۱۵
خیال	۱۵ـ۱۶
عشق او حرص	۱۶ـ۱۸

سر لیك:	مخ:
دمشرانو عشق	۱۸ـ۲۰
یوازیتوب	۲۰ـ۲۱
زه او ته	۲۱ـ۲۲
سترګې مه پټوئ	۲۲ـ۲۳
دزماني تغیر	۲۴ـ۲۵
برابرنه دی	۲۵ـ۲۶
داسلام درد منو!	۲۶
دسبافکر	۲۷
پخوانی دیوي	۲۷ـ۲۹

بسم الله الرحمن الرحيم

فکر

په هغه تورتم کښې چې شعور او احساس د ړندو په شان امساټکوي. هلته چه د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په هغه ځای کښې چې د اسمان ستوري چاته لورې او لودن نه ښئي او سترګه په سترګه نه ښکاري.

په هغه وخت کښې چې بې له حیرت او ابها مه بل هیڅ شی نه وي موجود او دقبلې پته نه وي معلومه، سړی به کومې خواته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟

په دغسې حا ل کې انسان مکلف دی چه فکر به کوي او هرې خواته چه فکر رهبري وکړه هماغه طرف ته به مخ اړوي او خدای(ج) ته به لاس په نامه درېږي.

په دغه وخت کښې که دی لمر خا ته خواته ولاړ وي ده ته دلمر بنده نه ویل کیږي بلکه دقبلې اهل باله شي.

دده قبله او کعبه په دغه حا ل کښې دمشرق (١) په لوري انتقا ل کوي او په دغسې مواقعو کښې چې انسان هرې خواته دفکر په نغوته مخ واړوي دلوی ځښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بویه.

په دغه شان موقف کښې که ځلورتنه ځلورو خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونه کړي، ځلور واړه داسې مثا ل لري لکه چه کعبه په مینځ کښې وي او هریوه یې یوه دیوا ل ته مخامخ ولاړوي.

دلته منطق اوبرهان سړي ته په یقین سره داوایي چې په دې ځلورو وتنو کښې که یوه د قبلې لورې موندلې وي، درې نور خو ارومرو په بله خوا ولاړ دي او غولیدلي دي مګر پاك خدای د ځلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربارکښې قبلوي او دیوه لمونځ هم له قبلې نه چپ نه ګڼي.

دلته منطقي قیاس د درو تنو په غلطوالی قطعي حکم کوي او په احتمالی ډول دیوه تن دفکر او رای په صحت قایلیږي ځکه چې که دغه ځلورتنه، شرق وغرب، جنوب او شما ل ته نه وي ولاړ بلکه په ځلورو کنجونو درېدلی وي ټو ل په غلطه ولاړدي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مګردغه علمي اوعقلي فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نه لري او د هریوه فکر حق ګڼل کیږي ځکه چې په دغه حین کښې له انسان سره بې له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ یو د بل د فکر په منلواو قبلولو نه دی مکلف، که په دوی کښې یوتن ډیر هوښیاروي هغه نور د خپل فکرپه پیروی نشي مجبورلی او نه هغه بل داکولی شي چه ده ته به یوه خوا حقه معلومیږي اوسره له دې به د بل په فکر پسې درومي اوکعبه به د بل په نظرګوري.

دلته د هریوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکرنه کار واخلي.

په اسلام کښې د ځلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنادی او هغه فکری اختلاف چه د ځلورو امامانو مینځکښې موجود دی د هیڅ یوه دفکر حقانیت نه سلبوي.

له دینه انکار کېدای نشي چې دانسان فکر قاصر اوضعیف دی، دده په نظرکښې یوشی په بل راز معلومیږي په ډیرو شیانوکښې انساني فکر غولیږي، سهوه کیږي او غلطیږي مګرسره له دې لوی خدای پخپل حق اوصحیح کتاب کښې هرهر ځای انسان ته دتفکر او تعقل امرکوی او هغه څوک چې فکر نه کوي ملامت بولي.

(١) دلته د افغانستان د قبلې لورې په نظر کې نیول شویدی.

له همدغه ځایه مونږ دفکر د ازادی په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعی مسایلوکښې فکرکول اوفکرښکاره کول یو ډیرضروری امرګڼو.
مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چې خپل کاروکړی او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړي.
دنن ورځې دیموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هرڅوک باید خپل اجتماعي افکار او نظریات څرګند کړي او فکر ونه مختنق نشي.
که څوک کوم نا اشنا او نوی فکرښکاره کوی څوک دا حق نه لري چې هغه له ستونی کلک ونیسي اوملامت یې کړي ځکه چې هرفکر اورمرو حق نه وي او حق ته نشي رسیدلی، هر سړی په دې مکلف هم نه دی چه هر ګوره به پخپل فکرکښې حقیقت ته ځان رسوي اوهیڅکله به نه سهوه کیږي، مګر دا د هر یوه وظیفه ده چه فکر به کوي او حقیقت به لټوي.
مونږ به فکرکوو او په حقایقو پسې به ګرزو که ورسېدو دوه اجره دي او که سهوه شوو نو فکرکو ل پخپله یوښه کاردی او انسان له غفلته پرې خلاصیږي.
د دنیا ډیرلوی مفکرین اومشهورپو هان ډیر ځله پخپل فکر کښې سهوه شوي او غلط افکار ورځنې پاته دي چه انسان دبدبختی خواته روانوی مګرسره له دې دفکر ازادی یو ضروري امردی.
که څوک ووایې چې انسانانو په دنیاکښې ډیر بدبد کارونه وکړه او ډیر ضررونه او فسادونه یې انساني جوامعوته ورسول، راځئ چه دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چه دې دنیاته راشي دا خبره عیناً داسی معلومیږي لکه چه سړی دفکر غلطی او اضرار په نظرکښې نیسي او د فکر آزادي سلبوي.
دوی دومره فکر نه کوي چې دانسانی جوامعو ورکول ددی دپاره چې دوی ته ضرر ونه رسیږی یا دوی چاته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.
دفکر مختنق کول او محوه کول دانسانیت په ستونی پښې اینبودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دی.
مونږ بایدفکر وکړو او بی فکره نشو، دفکر ازادي که د خاینانو، غدارانواوریا کارانو دپاره ضررلری دیوه ملت دپاره ډیرمفید معلومیږي او دسړیتوب ترقی ورپوری موقوفه ده.
که فکرونه آزاد شي او هرڅوک خپل نظریات ښکاره کړی شي مفکرین او فکری مشغله پیداکیږي دغه دمملکت مهم مسائل چې اوس په کښې فکرونه ګنګس اوحیران دي او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی اصلی علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شویدي، له دغسی محبوس او مقید فکرنه د حل لاره غوښتل هیڅ معنی نه لري.
مونږ اوس پخپل مملکت کښې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مګر دفکر خاوندان ورته نشوویلی ځکه چې دوی فکر نشوکولی اوفکرېې نشو ښکاره کولی، دلته دتفکر مشق او تمرین چانه دی کړی او ددې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډیرو پو هانو دډیرو ناپوهوخلقو خبروته ښه ویلي او د دې په ځای چه څوک له چانه فکروغواړي کورکورانه تسلیم اواطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کښې پوهان مجبور شوي دي چه ددین او مذهب مخالف ته ددین حامی ووائي اوتل دزوررو فکروستائي، څوکاله دمخه چاپدی هېواد کښې ښو ته ښه او بدو ته بدنشو ویلی، څوک چه دفکر اورایي خاوندان بلل کېده په زندانو نوکښې واچول شوه اوفکرونه یکښې مضمحل شوه اوس دنیا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او دپخوفکرونو تقاضاکوي، مونږ اوس مجبوریوچه فکراو د فکر خاوندان پیداکړو یعنی دفکرکولو مشق اوتمرین وکړو، ددې مشق دپاره میدان اوغولی په کاردی چه هغه جراید اومطبوعات دي مطبوعات باید ازاد وی او ازاد فکرونه پکښې ځای پیداکړي پدې کارکښې ډیري فایدې دي او دغه ازادی زمونږ دپاره ډیره ضرورده اوس زمونږ په مغزوکښې فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین چه ډیره موده د مورپه

ګیده کښې مړیاته شي او نشی متولد کیدای مونږ هم دفکرپه تولید قادر نه یو، که چیري دجرایدو او مطبوعاتو ازادی دیوه قانون له مخی پیداشوه له دماغونونه به څه وزیږي اوسرګرداني به ورکه شي.
هریوبه دخپل فکر په صحت او غلطی پوه شي ځکه چه فکر ازادشي انتقاد هم ازادیږي او هرڅوک ښوته ښه او بدوته بدویلی شي.
دغه دفکرمشق اوتمرین به په فکر کښی قوت او رشد پیداکړی، زمونږ مفکرین به په اجتماعیاتو، اقتصادیاتو اوسیاسیاتوکښې سمې اوصحیح لارې ومومي اوزمونږ مشکلات به خدای(ج) حل کاندي.
مونږ به دسمو او صحیح فکرونو قدر وکړو او دفکر خریداران به په وطن کښې پیداشي، مفکرین به په علم اوعرفان ته راغب شي چه دعلمی تتبعاتو په رڼا کښې ښه فکرونه ومومي اوښې لارې وپلتي. .
که فکر ازاد شو هرڅوک به دخپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.
عدالت په همدغه وسیله په یوه مملکت کښی قایمېدلی شي اومظالم ورکیږي مونږ باید مظلوم ته داحق ورکړو چه دظالم ظلم اود خاین خیانت بیان کړي او حق وویلی شي، همدغه شی دفکر ازادي بلل کیږي او ډیر اصلاحات پرې مرتب کېدلی شي، که فکر ازاد شو دلته به اخلاقی شجاعت اواسلامي جرئت او حقانیت پیداشي بیا به ظالمان ددغومره ظلم او خاینان ددغومره خیانت جرئت نشي کولی او هرڅوک به خپله چاره په اوبوکښې ویني.
فکر او قلم چه هر څومره ازاد شي هغومره اعما ل اوافعا ل مقید کیږي او قوانین تطبیق پیداکوي یعنی له اصولو اوقوانینو نه خلاف څوک څه نشي کولی او هرسړی پخپل عمل اوکردار کښی محتاط وي.
په هرځای کښې چه ښوته ښه اوبدوته بد نه ویل کیږی هلته ښه اوبد مشتبه کیږي او امتیازئی له منځه ځي، په دغسی ځایوکښې دظلم او خیانت دپاره زمینه مساعده کیږي او عدالت مري، دهمدی لامله په اسلام کښی حق ګوئی اوظالمانو ته حق ویل ډیر لوی عبادت اوفضلیت ګڼل شوی او له هرڅه نه زیات اجراو ثواب لري.
داسلام په ارکانو کښی دژبې اقرار او دزړه تصدیق دواړه ضرور ګڼل شوی او ددی خبرې همدغه معنی ده چه باېد سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او دافکارو د اظهار دپاره زمینه مساعده کړي. هغه څه چه په زړه کښې وي او په خوله نه ویل کیږي محوه کیږي او مري، همدغه وجه ده چه په غیردیموکراسی مملکت کښې افکار او نظریات نشوونمانشي کولی او دفکر خاوندان نه پیداکیږي.
ددیموکراسی او دکتاتوری په بحث کښې ځینې پوهان وائي په دابتدائی اوبې علمه ملتونو کښی یو ښه دکتاتورپه کاردی چه پخپل فکراوخپله اراده د مملکت دپاره کاروکړي او بې له دېنه چه دچافکر ته ګوري اوله چانه فکر واخلي پخپله نظریه روان شي او پیشرفت وکړي، دوی پخپل بیان کښې دایو شرط زیاتوی، چه دکتاتورباید دځان دپاره کارونکړي اووطن خواه و ملت خواه سړی وی ددې نظریې خاوندان دلایل هم لری اووائي په کوم هیواد کښې چه عمومي فکر ړوند اوکوڼ وي، دخیر او دشر تمیزپه ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهیږي هلته که دیموکراسی رایجه شي مملکت دانحطاط خواته درومي او پرمخ تګ ئې له عقله لری خبره ده.
دانظر یه زمونږ په وطن کښی دډاکتر اقبا ل له اشعارو او ځینو نورو مفکرینوله اثارو اقتباس شوېده مګرددنیا ډیر پوهان په هرځای اوهروخت کښی دیموکراسي اود افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره ګڼي او ددیموکراسی او دکتاتوری په باب کښی وائي((دمپلمستیا ډیره خرابه کوټه دانتظار له ډیرې ښې کوټې نه بهتره ده))
په دې باندې باید سړی اعتراف وکړي چه هرفکر حق نه وي او ډیر ځله د ډیرو کسانو فکر هم خطاکیږي نودیوه دکتاتور فکر به څنګه هروخت اوپه هر ه مسئله کښی له سهو او خطانه خلاص وي.
دامکنه ده چه دډیرو پوهانو اوهوښیارانو دفکرپه مرسته حق او حقیقت ته ورسیږو مګرپه یوه فکر باندې هر وخت دحقایقو کشفول امکان نلري.
دیوه مجتهد او امام په حق کښې هم داخبره منل شوېده چه شیخ کله سهوه کیږي او کله حق ته رسیږي.

ديوه سړي فکر او دډيروفکر هېڅکله يو راز قيمت اويو حق نشي پيداکولی که يوتن فکروکړي او فکرئې له عقل اوقياس سره برابر هم وي بياهم داجتماع يعنی دډيرو خلقو د فکر په مقابل کښې ضعيف دی او دجماعت فيصله دفرد له فيصلی نه قوت لري، پدی خبره کښې هيڅ تردد نه دی پکار چه ديموکراسی، اوشورائي اصول هرګوره ښه دي او په هغه ځای کښې چه هرڅوک دفکر کولو اوفکر ښکاره کولو حق لري او کارونه دجماعت په فکر کيږي هلته دعدالت امکان له هغه ځای نه زيات موجود دی چه يوفکر حاکميت او تسلط لري او ټول کارونه ديوه سړي خوښې ته سپارل شوی وي، ديوه سړي فکر د اعتماد وړنه دی، انسان سره له دې چه خدای ډير فضايل ورکړيدی بياهم يوازې په انفرادي صورت يو ضعيف متحير اومتر دد مخلوق دی چه پخپله هم پخپل فکر باندې اعتماد اوتکيه نشي کولی اوپه هرشي کې داجتماع شاګرد دی او د جماعت له تاثير لاندې دی.

زمونږ دابحث يوه باريکي لري چه ظاهراً د تناقض رنګ پيداکوی ځکه چه کله د فرد فکر ستايو او حق ئې ګڼو، کله ورته قاصر اوضعيف وايو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکرمرجح او غوره ګڼو مګرکه څوک دقت وکړي هغه پوهيږي چه دفرد فکر سره له نيمګړتيا او قصوره د خير و شر، دښو اوبدو مميزدی، که سړی سل ځله پخپل فکر کښی غلط شي بياهم بايد په هره خبره کښی فکروکړي اوفکر پرې نږدي.

فکر دانسان يوداسی ملګری دی چه که هرڅومره سهوې اوغلطې ورځنې ووينې اوډير تاوانونه وررسوی بياهم لاس ورځنې ناخلی اوپه هره خبره کښی ترېنه سلا اومشوره غواړي، داچه مونږ د يوه سړي فکر دنورو افرادو دفکرپه مقابل کښې نه منو معنی ئې دانه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بلکه معنی ئې همدغه ده چه د فرد فکر ته زياته اعتنا لرو، که مونږ ديوه سړي فکرته هرڅه وسپارو معلومه خبره ده چه دبل فرد او دنورو افرادو فکرته څه اهميت نه ورکوو او په احترام ورته نه ګورو.

ځينی داسی افراد شته چه پخپل غلط فکرډير ټينګ دريږي او دبل صحيح فکر ته نه وراوري، دهمدی لامله وايو چه ديوه مملکت کارونه بايدپه يوه فکر اجرانشي او يوه فکر ته هرڅه ونه سپارل شی.

دهرسړی فکر دهغه دتصوراتو اوشغل و مصروفيت له تاثيرلاندې وي او واقعات و حوادث، تلقينات او تبليغات فکررا اړوي، حب او بغض، خوشبيني او بد بيني د فکرپه بدلون کښې ډير دخل لري.

ديوه سړي فکرچه يوې خواته متوجه شي په هغه خواکښې ډير باريک شيان هم وينی مګرپه بله خواکښې ډيرواضح شيان نشی ليدای يائې نشی منلی نوهرکله چه څوتنه په يوه موضوع کښی فکروکړی او هريو د مختلف نظر خاوندوي نوموضوعاتوته له مختلفو خواؤ کتل کيږي او ټول اطراف اوجوانب سنجول کيږي، ددغو ټولو فکرونوله مقارنې اومقابلې څخه يوه معتدله فيصله په لاس راځي اوله انفرادی فکر څخه افراط او تفريط ورکيږي.

مونږ بايد د هر فردفکر ته په احترام وګورو اوپه حق ورته قايل شو، دهيڅا فکربې له قوي اومنطقي دلايلو دبل دفکر تابع ونه ګڼو او دا و نه وايو چه يودې دبل په فکرپسې په پټو سترګو اوبې دليله روان شي مګردفکرونو شريکول او د فکر تول يوه ضروري خبره ده او دمنطق وبرهان يا صحيح استدلال په مقابل کښی له خپل فکره تېرېدل اودبل فکرمنل په کاردی.

داشتباه په وخت کښې چه له څوتنو نه قبله ورکه شي هريو به پخپل فکر يوې خواته دريږي مګرکه له يوه سړي سره قطب نما يا کومه داسې صحيح اله موجوده وي چه لوری اولودن معلوموي هلته به هر څوک هرطرف ته مخ نه ګرزوي.

په فکر کولوکښې بايدله دقت اوتعمق نه کار واخستل شي، ډير خلق وي چه فکر ئې يوې خبرې ته ډير ژررسيږي اودچا خبره په نيمه پوهيږي مګرپه مسائلو سطحي اوسرسري تيريږي دغسې کسان په رشتيا چه په نيمه پوهيږي او پوره نه دي پوهيدلي، ديو عالم او بې علمه په فکر کښې همدغومره فرق وي چه دهغه په فکر کښې دقت موجودوي او ددې بل نظر برسېره او څرښنده تيريږي.

فکربايد له فعل اوعمل سره تماس او تعلق ولری او دتجاربو په محک ئې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حيات کښې ډير تاثير لري او پس له کړاو او کارکولو لاس ته راځي، هرکله چه افکار عملي شي اوپس له تجربې نه ئې صحت معلوم شي هغه وخت دعلم درجه مومي اوقوت پيداکوي.

چه له لرې سړی کاندي سنجشونه   کارته نه رانږدې کيږي کړي فکرونه

له دې فکر اوسنجشه پيداکيږي   دماغونوکښې سودازړوکښې غمونه

بې له فکره چه څوک کار کړي خوشې زيار کړي

چه بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي

چه عمل اوفکريوله بله بېل شي

عمل خوارشي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولوکار اوعمل په کاردی، بې عمله فکراو بې فکره عمل يو هم سمه او صحيح نتيجه نه لري، فکر د همدې لپاره دی چه سړي ته کار او دکارسمه طريقه وښئي، د انسان صلاحيت اوقابليت دکار اوعمل له مخې معلوميږي.
تقوی او عدالت، ظلم او فسق دانسان په اعمالو اوکردار کښې ځان ښئی.
له ښه فکر نه ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پيداکيږي ځکه کار اوعمل ته د فکر نتيجه اوغايه وايو او اصلي مقصد يې بولو.
فکر پخوا له عمله ديوه مړی مثا ل لري اومفکوره په عمل ژوندی کيږي دفکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلوميږي هغه فکر چه عملي کيدای نشي څه قيمت نه لري.
څوک چه فکر کولی شي اوکارنشي کولی هغه لکه ګوډ اوشل داسی دی چې هيڅ ځاي ته نه رسيږي اوپه هروخت کښې بل ته محتاج دی.
هغه چه کارکولی شي اوفکر نشي کولی دړندو مثا ل لري چه لياره نهويني او په لياره تللی شي.
کاردانسان هغه اقتدار څرګندوي چه دلوی څښتن له قدرت څخه فيض اوبرخه لري اوانسان ته د خلافت حق ورکوي.

دمنطق پوهانو انسان په نطق (عقل) اوفکر له نورو حیواناتو بېل کړی مګر که نوي اصطلاحات جایزوګڼل شي نوپه کار او فعالیت یې بېلول بهتر دی.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کښې انسان یوفعا ل اوکاریګر مخلوق دی چې دده په کارونو اوفعالیتونو دادنیا معموره او ودانه ده، دغه لوی لوی ښارونه او لوړې ماڼۍ، دغه دکار فابریکې او ماشینونه دغه سمسورباغونه او شنه فصلونه،دغه لوي جهازونه د اورګاډی او طیارې د انسان دفعالیت اوکار شوا هد دي چې انکار ترېنه نشي کیدلی.

پاک خداي په کار او فعالیت کښي د خلقت او ایجاد قوت ایښی دی او داسې څه ترېنه پیداکیږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریابونه وچ شي، دغرونو کانې تمام شي ، دپادشاهانو خزانې تشې شي، په معادنوکښې څه پاته نشي او هرڅه خلاص شي مګر هغه څه چه دکاراو عمل په کڅوړه کښې دی هغه تمامېده نه لري او وخت په وخت نوی شیان ترې را اوزي.

دانسان اصلي اوحقیقي ثروت کاراو دکاراستعداد دی،په همدغه شی انسان هر څه پیداکوي او له جهانه ددنیا او اخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کارترېنه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چې انسان په نورو شیانو کښې هم دکار اوفعالیت استعداد پیداکولی شي.

دانسان په قدرت کښې دانشته چې بې روحه شیان ژوندی کړی مګر داکولی شي چې له ژوندیو شیانونه پکښې زیات قوت او ګړندیتوب پیداکړي او په هواکښې یې وګرزوي. په کار باندی آثار او نتایج مرتب کیږي او ددنیا اواخرت ګڼه همدغه شی دی. .

صالح عملونه اوښه کارونه د خدای په دربارکښې ډیرقدر لري، او په مثقالونو خرڅیږي. په فعالیت اوکار کښې پاک خدای دومره برکت ایښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلیدلی، داکیدای شي چه دکار او زیار په اثر له یوه زړي نه سمسو رباغونه جوړشي اوله لږ و دانونه خروارونه پیداشي.

دانسانانو په کار اوعمل غرونه سوري شوه، بیابانونه زرغون شوه، په دریابونو کښې لارې جوړې شوې هوا او فضا له پښو لاندې شوه، دځمکی له سینې نه پټ شیان راووتل او داتوم بمونه پیداشوه.

که اوس هم څوک د کارپه قوت او قدرت نه قایلیږي هغه به ډیر بې شعوره وي.

دانسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کښی د کار او عمل یو دا راز قوت اواستعداد موجود دی چه له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصر وکښې تغیر اوتحو ل راولي.

دانسان په خوارقو او اختراعاتو کښې کارډیره مهمه اوستره برخه لري.

ددنیا له ایجادنه تراخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفرکښې د انسان دلارې توښه اوپانګه همدغه دکار او فعالیت قوت او طاقت دی چه ورځ په ورځ یې اثراو برکت زیاتیږي او په دغه څوری کښی هیڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کښي چه دکار اوعمل خاوندان موجود دي هلته دانسانانو جونګړې او کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼیو بدلې شوي دي، هلته دسیندونو مخه نیول شوی او دانسان په خوښه یې مجراپیداکړیده، په هغه ځای کښی غرونه او رغونه شق شوي او ډیر پېچومی اوار شویدي، هلته په سر کونو باندې دخرو او غویو په ځای اورګاډی او موټرونه چلیږي او په حیات کښی سل راز ه راحت او سهولت لیده شی.

بیکاره اوبی فعالیته انسانان اوس هم په سمڅو اوغارونو کښې استوګنه لري او د حیواناتو څرمنی اغوندي د هغوی خوراک او س هم دغرو بوټی دی او له وحشیانونه دژوند په لحاظ ډیر لږ فرق لري.

کار دانسانانو ډير مشکلات او احتياجات رفع کوي او ډيرې اسانۍ پيښوي مګر د ا هله چه له کار سره فکر او عقل ملګری وي او يو له بله مرسته وکړي د پوهانو او نا پوهانو کار دفايدې او نتيجې په لحاظ د ځمکی او اسمان قدرته فرق لري، هغه کارونه چه فکر اوعقل يې نه خوښوي دګټې په ځای زيان اوضررلري.

په کاراو عمل کښې بايد اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي ځکه چه انفرادي فعاليت ډير لږ منافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سر ګرداني يې ډيره اوګټه يې لږه وي، يو سړی داکولی شي چه دحيات او ژوند له لياري يوازې واړه واړه کانې لرې کړي مګرهغه پيچومی چه په دغه لاره کښې موجود دی د ډيرو خلقو مشترک فعاليت اوکډه سعيه غواړي، داپيچومی هغه وخت او اريري چه ټول ورته متوجه شي او په ګډه کاروکړي.

تر څو چه په يوه ملت کښی اجتماعي همکاري پيدانشي د حيات لوړې ژورې نه ورکيږي اوپوره راحت او سهولت نشي پيداکېدلی.

موږ بايد اول دفکر اوعمل موافقه حاصله کړو اوبيا دډير افرادو فعاليتونه متفق کړو چې يوې سمې او صحيح نتيجې ته ورسيږو.

وايي چه په يوه وچه بيدياکښې يوشل او يوړوند يو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سپوري نه و، ډوډی نه و او د دواړو ژوند په خطرکښی و.

ړوند لياره نه ليده او نه پوهيده چه کومې خواته ودانی اوابادی ده؟

شل ته لوری او لودن معلوم و مګر تللی نشو او پښې يې نه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمی او موافقی نه په دی راضی شوه چې شل ړانده ته ورپه شاشي، دی به هغه ته لياره ښئي او هغه به ځي.

په دغه ډول دواړه ودانۍ اوابادۍ ته ورسېدل اويخې اوبه توده ډوډۍ ئې پيداکړه، که دغه شان دعمل اشتراک اونکړ فعاليت پيداشو شل او ړوند هم يوځه کولی شي او يوه ځای ته رسيږي که هر يوبيل بيل کوشش کوی يو هم له دې بيابانه ژوندی نشي وتلی اوپه لوږه تنده کښې پاته کيږي.

ديوه ملت دپېشرفت او سعادت لپاره دفکر اوعمل اشتراک ډيره صحيح نسخه ده او ډير مشکلات پرې حل کيږي.

کارونه د نتيجې اوفايدې په لحاظ په دوه ډوله دي:

يو هغه کارونه دي چه نتيجه يې ژر لاس ته راځي اوګټه يې په لږ وخت کښې معلوميږي، ځينې نورداسې دي چه نفع او فايده يې ځنډ غواړي اوپس له ډير انتظاره يې نتيجه راوزي.

ددی دواړو کارونو مثا ل داسې دی لکه ځينې حيوانات يا نباتات چه په لږ وخت کښی لوئيږي اوپه لږ وخت کښې نتيجه ورکوي، ځينې نورپه ډير وخت کښې کما ل ته رسيږي اوثمره يې پس له ډير وخته څرګنديږي.

يو چرګوری په څو ورځو کښی له هګۍ راوزي او په څو مياشتو کښې په هګيو راځي او ډير بچي راوړي يوه اسپه پس له څو مياشتو يوبچي راوړي او هغه هم پس له ډيرو مباشتو دسپرلي کيږي او ډير انتظار په کاردی چه يوسړی يوه ځای ته ورسوی.

همدغه شان يو حيوان په څومياشتوکښی بلوغ او کما ل ته رسيږي او يو انسان پس له ډير و کلونو رشد او ځلميتوب ته رسيږي نو هغه نتايج چه پس له ډير وخته په لاس راځي له هغو نتايجونه ستراو مهم دي چه په څو ورځوکښې حاصليږي کارونه او اعما ل هم دنتا يجو او فوايدو په اعتبار ځينې آني اوځينې ځنډنی دي.

ځنګه چه علاجونه اوچارې په فوري او اساسي علاجونو بېليږي او بی له يوه فوري او آني ضرورته موږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کيږو ، بايد کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فوايد لري له نظره نه غورځوو.

کوم ملتونه چه کارته دآني اوفوري منافعو په لحاظ ګوري او نتايجوته انتظارنشي ايستلی هغوی له لويو او مهمو منافعو محروم دي اوتل يې په چرګو او چرګورو نظر وي هغوئ ددی په ځای چه د ځوکالولپاره اساسي پلانو نه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظرکښی نيسي او د چا خبره خپلې شپې تيروي.

هغوی په دې باندې ښه نه دي پوه شوي چه دملتونو عمرلکه ديوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی چه په دغسې لنډو پروګرامونو سرته ورسيږي او اني ګټې په نظرکښی ونيسي.

هرکله چه يو دهقان تخم کړي او نه مياشتې وروسته حاصل اخلي يوملت بايد داسې تخمونه هم وکري چه شل ديرش کاله يايو قرن او دوه قرنه وروسته نتايج ورکوي او فوايد يې ظا هريږي.

دديموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو يوفرق همدغه دی چه په کوم ځای کښې چه ملی شوراګانې موجودې وي او د ملت وکلاء دملت خيرو شرسنجوي نود ملت عمر او پايښت په نظرکښې نيسي او دنقشو طرحه کولو په وخت کښې دملت عاقبت او آينده سنجوي مګر يو مستبد حکومت چه هرڅه کوي خپلې شخصي ګټې ته ګوري او د خپل عمر په احاطه کښې د ځان ګټه لټوي. مونږ بايد په اجتماعي امورو اوکارونوکښې اساسي بهبود له نظره ونه غورځوو اولوټه اېښودل او تېرېدل په هيڅ کار کښې غوره نکړو او يو فرد دا نشي کولی چه په خپل کار او عمل کښې سل کاله وروسته په نظرکښې ونيسي، يوملت خو بايد خپله ابنده اوراتلونکی نسل هېر نکړي اوداسی کارونه وکړي چه لمسو او کړوسو ته ئی هم نفع اوفايده ورسيږي او د ودانی اساس ئې دير ټينګ اومتين وي، هر کله چه يو سپين ږيری دهقان په اخرعمر کښې نوی نيالګی ږدي چه روستنی ئې سيوري ته کښيني او ميوه ئې وخوري يوملت به ولې داسې کوي چه لکه يو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره ميوه واخلی او دباغ جوړولو په فکر کښې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونوکښې ئې راوړيدي چه له کارسره علاقه دسړی ټول فکر دکار خواته متوجه کوي او هر څومره چه د کار مينه په زړه کښې زياته شي دانسان په کوښښ کښې هغومره زياتوالی راځي اوکار ښه کيږي.

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې دکار کولو په وخت کښې څارکړی وي دا به درته معلومه شوی وي چه نا راسته لوګری خپل لورپه لوټه تيره کوي او هيڅ کارنه کوي ځکه چه هغه له کارسره مينه اوعلاقه نه لري او دکار شوق يې په زړه کښې نشته، ډير خلق دي چه سهری و رځنې د حا ل احوال پوښتنه وکړي وائي شکر دی شپې او ورځې تيريږي، نوهغه څوک چه محض دشپو او ورځو تېرېدل غنيمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظرګوري اوله کارسره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډير ښه مامورين او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضری ټينګ دي او په وخت کارته راځي که څه هم هيڅ کارنه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چه له اجتماعی امورو سره علاقه ښئي په دې ټکي ډير زوراچوي چه څوک کارنه کوي له کارسره علاقه نه لري.

که رښتیا ووایو تشخیص بد تشخیص نه دی، خلقو مرض راله پېژندلی دی مګر په علاج کښې نه دی کړېدلی چه له کارسره علاقه څه وخت او څنګه پیداکیږي؟

پخوا له دینه چه وکړي دتعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعی شعوراو احساس پیداکړي او وطن خپل کور وګڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ اودکار علاقه څنګه پیداکولی شو؟ ددې سوال په جواب کښې د هرچا خوښه چه هر څه وایي، زه خو یو هم مهم ټکی ته اشاره کوم او وایم که دلته غریدونکی او بینا سترګې پیداشوې اوکارته یې کتل ارومرو له کارسره علاقه پیداکیږي او کارونه ښه کیږي، تراوسه پوری خوپه هره اداره کښې له یو آمر اومشر د تفتیش په ډول ننوزي سمدلاسه حاضر ي ګوري او بل هیڅ شی نشي لیدلی تر دې وخته خو مونږ د حاضرۍ اخستلو او حاضرۍ لیدلو نه یو اووښتی اوکار ته نه ګورو، په هیڅ اداره کښې هیڅوک په وزګار کښینا ستلو او کارنه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر ګڼل شوی دی هرکله که د کار مبصرین په کارپسې وګرزېدل او کارته یې کتل، دهر چا پېشرفت او ترقی دکارله مخې شوه او نورشیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیداشي او کارته به په مینه او محبت خلق وګوري.

انسان له خپل پېشرفت اوخپلې ترقۍ سره ټینګه علاقه لري که ترقي یې له کارکولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کارنه ورکیده دکارمینه په زړونو کښې ځای نیسي او له کارسره علاقه پیداکیږي.

په هر بازار کښې چه هره متاع ښه خرڅیږي خلق هماغه شی ورته راوړي اوپه هماغه شي پسې ګرزي، که د کارخریداران پیداشوه او کارونو قدر او قیمت پیداکړه د خلقو په مټو کښې به زور او قوت پیداشي او ډیر درانه پېټی به په اسانه اوچتوی، بیا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به دتملق او چاپلوسۍ په عوض کارکوي او هرڅه به دکار په لمن کښې غواړي خلق به په دې پوه شي چه کار او زیار لکه یو کامل پیر خپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کاربانديې هر راز کارونه کیږي.

که زمونږ ښارته یونوی کاروان راغی اودکار ښایسته اوښکلې منظره یې خلقوته وښودله بیا به دکار غلامۍ په باداری اوسردارۍ خپله ښه بدله کړي او پادشاهان به یې خرېداران شي.

اوس خو کاردنوکرانو او مزدورانو کاردی مګرکه اصلي او حقیقي څیره یې څرګنده شوه زلیخا به یې په مینه او محبت افتخار وکړي او داغلام به .زښت ډیر عزیز شي.

عقیده

له دې حربې ټانکونو نه هغه خوا دډیرو توپونو اوډیرو لښکروتر شا له هوایي طیارونه ډیر پورته یو دا راز قوت لیدل کیږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کیږی.

داقوت هغه عقیده ده چه انسان هر راز ایثار اوقربانۍ ته تیاروي اوپه ملتونو کښې یو فعا ل عقل، نه ویریدونکی عشق، فرهادی عزم اوسیلابي حرکت پیداکوي چه هیڅوک او هیڅ شی یې مخه نشي نیولی، که تاسې کوم داسې ملت ګورئ چه هغه په هیڅ شي عقیده او باور نه لري او دهیڅ شي لپاره له سر او ماله نشي تیریدلی یقین وکړئ چه هغه ملت لکه داوبو ځګ ډیر ژر ورکیږي او محوه کیږي.

هغه د روح خوشحالی او دزره اطمیان چه سړی یې نه په ما ل او دولت کښی موندلی شي او نه یې دعلم وفلسفی په رڼا کښې څوک مومي نه په لوړو ماڼیو کښې پیداکیږي نه په زیب و زینت او جاه وجلال کښې لیده شي دعقیدي خاوندان یې دعقیدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت یې استقبا ل کوي.

کوم کسان چه نه په دینی اساسانو ایمان لری اونه په اخلاقي او روحاني نوامیسوګرو هیدلی دی، نه یې په نظرکښې ملي شعایرڅه قیمت لري، هغه په هیڅ مه حسابوئ او هېڅ یې وګڼئ.

انسان یوازی هغه چا ته نه وایي چه شکل اوبڼه یې د بنیادمو وي او دانسانانو جامې یې اغوستی وي، هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پیژني او له مادي خوندونونه غیر بله قبله اوکعبه نه لري هغه باید د هوا دمرغانو په شمیرکښې راشي چې ددنیا له باغ وبڼ نه میوې او دانې ټولوي، په ګڼو اوشنو بڼونو کښې اوسي او نور هیڅ کار نه لري اود هیڅ کارنه دي.

بې عقیدې خلق لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې وي چه هوایي بادونه یې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مګر هغه چه عقیده لري او په یوه عقیده ټینګ ولاړدی دهغوی عزم او اراده دومره قوي وي چې د نمرود له اوره هم نه ویریږي او په خطراتو ډیر زړور ورځي.

دعقیدې پیداکول او ټینګول یوقوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښې برخه واخلي او دعقیدې عاشق وبلل شي.

دعقیدې په ټینګوالی او ککلوالی کښې ادبیات ډیره حصه لري بلکه کیدای شي چه عقاید ایجاد کړي او یوملت دځینو شیانو معتقد وګرزوي.

دغه دوطنیت او ملیت مفکوره چه د ځینو اقوامو لپاره عقیده ګرزېدلي ده په اصل کښې ددې عصر د ادب مولود دی اوشعرو ادب په کښې عقیدوي قوت پیدا کړی دی. څنګه چه شعر او ادب عقاید ټینګوي، فلسفه او سیاست په عقایدوکښې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره ئې برابروي د شعر او ادب دا وظیفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټینګ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یوه ملت ارتباط او اتصا ل قوي کړي.

اخلاق

ښایي چه داعنوان د هر چاخوښ نشي او هرڅوک دغه مضمون تراخره ونه لولي مګر زنځورانو ته سړی ښخو نده دارو هم ورکوي او دواګانې اکثره بد خونده او بې مزې وي.

موږ ډیر سره اوسپین مخونه، غټ څټونه اوقوی وجودونه ګورو چه په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکترانو ته ځانونه نه ښئي.

زموږ طبیان هم په دغسې نا جوړیو ښه نه شي پوهیدلی اوله مریض نه دطبیب حا ل ډیر بتر معلومیږي.

دیوه ملت دپاره ترهرڅه دمخه داپه کار دی چه خپل اخلاقي شان او وضعیت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاینه کړي. داخلاقو رڼا زموږ په هیواکښې لکه دغلو ډیوه ډیره خړه اوکم نوره ده په دغسې تیاره او تورتم کښی د انسانیت اوسړیتوب صفات او خویونه ورکیږي اوسړي ته څه نه پاته کیږي.

مونږ اوس نزدې نزدې داسې مرحلې ته رسېدلي يو چه بد اخلاق ښه ګڼو اوپه ناوړه خويونو افتخار کوو ځکه چې اخلاقي ذايقه موبايللی ده او خواږه راباندې ترخه لګيږي.

اوس مونږ فريب، چل او ټګی هوښياری بولو، له يوه او بل سره مجامله او منافقت، ښځايه مراعاتونه او د حق ويلو په ځای کښې چوپ کښېناستل مهارت اوهنر ګڼو، صداقت راته دساد ګانو خوی او خصلت معلوميږي.

اوسخاوت دبدوی او ابتدايي اواقوامو عادت شميرو.

ډير خلق شته چه له اخلاقي مباحثو څخه مړښت اوبې نيازي ښِکاره کوي او وايي هغه خويونه چه پخواستايل کيده اوس نه په کاريږي، مونږ بايد زاړه تعليمونه پريږدو او په دې اقتصادي عصرکښې دجود اوسخا سندرې ونه وايو.

زه دا منم چه ددې عصر اقتضا په اخلاقو او عاداتو کښې څه تغير پېښ کړی او اخلاقي ذوق يې څه قدرته اړولی دی.

په دې وخت کښې دصداقت اوسخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوي مګر دانشم منلی چه اخلاقي تعليم بيفايدې دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چه انسان په دروغو شرميږي، تر هغه وخته چه يو انسان دبل انسان صميميت او ملګرتياته محتاج دی، ترهغه زمانه چې انسان په مينه او معاونت خوشحاليږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتيا او وفا، اخلاص او محبت، ايثار او سخا ستايو او احسان ونېکۍ ته به په ښه سترګه ګورو.

ځينې کسان چه په دوايروکښې کارونه کوي اورسمي وظايف لري هغوی داخلاقو له کتابه يو يادوه شيه غوره کړی او هماغه کافي ګڼي.

دوی ډير ځله په وظيفه شناسۍ او پاک نفسۍ وياړي او دچا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه ګڼي بلکه بې پروايي اوبې اعتنايي ورته ښه معلوميږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولي. دا راز خلق سره له جدېت اوفعاليته اوسره له دې چه له چا نه رشوتو نه اخلي اوله حقه نه تيريږي خلقو ته ښه نه معلوميږي او په نفرت ليدل کيږي ځکه چه دوی هغه انساني اواخلاقي جاذبه نه لري چه د خلقو توجه جلبوی اوپه زړونو تسلط پيداکوي.

دوی په دې رازنه دي پوهېدلي چه ژوندون يوازې فعاليت او ماشيني حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفا وکړي او په نور څه پسې ونه ګرزي.

څنګه چه مونږ په اجتماعي حيات کښې يو دبل لپاره کار کوو او تعاون ته اړيو، يو دبل ترضيې ته هم محتاج يو او ددوستانه علايقو او روابطو په ساتلو ترهغه حده چه اخلاق اجازه راکوي مکلف ګڼل کيږو.

اجتماعي ژوندله مونږ نه داغواړي چه له خلقو سره يو ښه راز اتصا ل او قرابت پيداکړو او د اخلاقو په مرسته په زړونوکښې محبتونه توليد کړو.

ښه اخلاق او ښه خويونه د همدې دپاره دي چه مونږ يوله بله نژدې او په مونږ کښې اجتماعي همدردي پيداکړي.

که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده نو دغه کلي او ښارونه چه مونږ په کښې او سو، مونږ نشي راټولولی او د دوه وروڼو ژوند هم ډير تر يخيږي او بېخونده کيږي.

اخلاق بايد په مونږکښې لورېنه او پيرزوينه پيداکړي، له زړونو اوسينو څخه عنادونه او حسد و کدورت وباسي، ژبه په رښتيا ويلو او حق بيانولو وچلوي او دحرص اوشهواتو مخه ونيسي.

د يوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط اوتيتوالی خوا ته درومي او له ډيرو بدبختيو سره مواجه کيږي.

په يوه ملت کښې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانين او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نيولی او عدالت ښه نه قايميږي، هغه خلق چه له ښو اخلاقو تير شوي دي او اخلاقی تربيه نه لري هلته ډير فجا يع او مصيبتونه ليدل کيږي او انسانان سمه لاره پريږدي په نفس وشيطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلته عیاشي اوشهوت پرستي، دروغ ویل او حق پټول رواج پیداکوي او دخیرو صلاح مینه له زړونو څخه وزي، په انساني شعوراو ادارک کښې تغییر پیښیږي، دښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، دفضایلو قدر او قیمت کمیږي، صبرو ثبات استقامت او حقانیت په افرادو کښې نه پاته کیږي، هر څوک هرڅه کوي او شرم و حیاله سترګو وزي، هغه تقویٰ او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضایع کیږي او افراط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نیسي.

ددغو ټولو ملاحظاتو په اثر یوملت باید خپلې خزانې دومره ټینګې ونه ساتي لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق ساتي.

داخلاقو ساتنه ترهرڅه زیاته ضرورده، که اخلاق نه و، هیڅ نشته او هیڅ نه پکاریږي. بې اخلاقو ژوند د مریضانو او رنځورانو ژوند دی چه له ډیرو شتو سره بېخونده او بې مزې وي.

دغه راز نا جوړتیا صحیح ادیبان او لیکوال ورکولی اوکمولی شي او د همدوی کار دی چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدوته یې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چاچه دتعلیم اوتربیت ټکی اوریدلی او د دواړو په مفهوم اومعنی کښې یې غور او دقت کړی دی هغه پوهیږي چه تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی.

علم په ټوله نړی کښې تقریباً یو راز وي مګر تربیت په هرملت او هرمملکت کښې بل راز کیږي. علم په لږ وخت کښې دیو څه کتابونو په ورلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي مګر دتربیت انتقا ل عمرونه اوډیر وسایل غواړي.

دعلم ښودنه د یوه ملا او معلم کاردی مګرتربیه کول دمحیط او جامعې، دمور اوپلار دکوراو کورنۍ دیوه قاید او مرشد وظیفه ده.

علم په الفاظو اوکلماتوکښې ځای لري مګرتربیت په عمل اوکردار کښې ځان ښئي.

دغه راز تعبیرات زښت ډیر دي اوسړی کولی شي چه دتعلیم اوتربیت راز راز تعریفونه وکړي او بیل بیل لفظونه ورته په هره ژبه کښې پیداکړي. تعلیم ته ښودنه یا پوهونه وواېي او تربیت روزنه اوپالنه وبولي، هغه آسان او دا ګران کار وګڼي. دمدنیت او تهذیب، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زیاته برخه ورکړي.

دا کېدای شي چه دیوه سړي فهم او ادارک، پوهه اوهوښیاري زیاته وي، کتابونه یې ډیر لوستی وي، معلومات یې له مدني اشخاصونه هیڅ کم نه وي مګر دتهذیب اوتمدن په لحاظ په ډیرو ابتدایي مراحلو کښې پاته وي.

یو سړی داکولی شي چه دمعلوماتو او نظریاتو په اعتبارد خپلې جامعې اومحیط له عمومي سطحې ډیرلوړ شي، خپل لباس اوخپل ظواهر بل راز کړي مګر خپله محیطي او نژادي تربیه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چه په هغه خوا کښې کوي دلته یې لسمه برخه هم نشي کړای.

رښتیا وایي چه ښتکه غر هغسې یې کربوړی، که یوسړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بیا هم دخپل هیواد تربیوي رنګ له ځانه نشي لرې کولی اوخپله ملي تربیه نشي اړولی.

ښایي چه تاسې په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملایان پیداکړئ چه دکتاب په حاشو اونکتو به ډیرښه پوهیږي، په منطق او فلسفه کښې به یې شهرت لرې ځایوته رسیدلی وي مګر وضعیت ا و ناسته ولاړه به ئې دغره والو وي او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوئ نه څه ډیرفرق نه لري.

هغه به په ښارونوکښې ډيرې شپې تيرې کړی وي، علم به يې له سمې او اوارې نه غره ته خيژولی وي مګر دښاروالو او سمه والو تربيت به يې له ځانه سره نه وي وړی. ډير پوهان به وي چه په ډيرو دقيقو علمي مسايلو به پوهيږي مګرکوم نواقص او عيبونه چه د محيط په تربيه کښې وي هغه به نشي ليدای اوپه دې باب کښې به له عوامو ډير فرق نه لري.

دلته هغه مشهوره قصه رايادېږي چه دپښتنو په سيمه کښې دوه غرونه دي يوته ايلم او بل ته دوه سری وايي، څه خلق چه دايلم په لمنه کښې اوسي هغوی خپل غرجګ ګڼي، څه نور چې د دوه سری په اړخ پراته دي هغوی وايې دوه سری هسک غر دی.

ددوی په مينځ کښې هروخت په دې خبره جګړه وي اوکله کله په کښې سرونه هم ماتيږي، په دغه ځای کښې کوم وخت يوطالب العلم له خپل استاذ سره دابحث راواخيست چه موږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنګونه کوو او يوبل ژوبلوو؟ دانا پوهی باید ورکه کړو او داعادات پريږدو، استاذ هم دده تائيدکاوه او دا جنګونه يې د حماقت او نادانی سنداو حجت ګاڼه، په دې بحث کښې له طالب نه وويل شوه معلومه خبره ده چې دايلم غرجګ دی او دوه سری ټيټ دی، دلته دملاصاحب هغه ټولې خبرې هيرې شوې او طالب ته ئې په بدو او ردو ويلو شروع وکړه، طالب هم دايلم په غره ټينګ ولاړو او له استاذ سره په جګړه اخته شو.

وګورئ! دوی دواړه دعلم اوپوهې له خوا پوهيدل چه دا جګړه د ناپوهی علامه ده مګر د محيط له تاثيره يې ځانونه خلاص نشوکړای اوکه هر څه و، بيا هم يو د ايلم او بل د دوه سری و.

علم او پوهه سړی پوه کولی شي مګر منع کولی يې نشي ځکه چه تربيه په علم باندی غلبه لري. يوسړی داکولی شي چه بل په خبره پوه کړي مګر ښه کولی يې نه شي، انسان په ډيرو شيانو پوهيږي مګر کوی يې نه، پوهول دعلم کاردی مګرښه کول اوپه ښه لاره بيول صحيح تربيت غواړي.

دقضاوت شعور

ځينې کسان دي چه په خپله پړه نه شي پوهيدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوی هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتی حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ټوا به ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو هيڅ قصورنهويني او داسې معلوميږي لکه چې ددوی سترګې د ځان د ليدو د پاره نه وي.

د دوی د ډيوې لاندې هميشه تياره موجود وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري.

دوی چې په خپل ګريوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه ذره ملامتي نه شي ليدای مګرچې بل ته متوجه شي ډير واړه شيان په نظرکښې غټ ورځي او په لړمانه کښې هډوکې پيداکوي ددغسې اشخاصو انساني شعو ډير کمزوری وي او دوجدان سترګې يې ړندې وي.

دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تيرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هيڅکله نه برابر وي.

دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چي په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، دخپل ځان اصلاح هيڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلوميږي.

هغه دقضاوت شعور چه په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چه دده معامله له نورو سره پيداشي ځا نته تر خځ ونه وهي او ډيره ښه منصفي وکړي.

هغه وخت چې انسان د ځان او دبل په حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايليږي بايد خود خواهي او خو د غرضي پريږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستونی پښې کينږدي او

له حق څخه تیر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځا نه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چه څوک به هیڅکله کوم بد یا ناوړه کارنه کوي، هیڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چه زه په دنیا کښې دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کښې پرښتې نه غواړم، زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواخلاقي احساس او دقضاوت صحیح شعور ولري چه خپل نفس هم محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چه انسان له ځانه سره یوازې کیږي او په خپل ګریوان کښې سرښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالیږي.

انسانان هم هغه انسانان ډیربنه ګڼي چه په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کیږي، دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي، هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافر مانۍ دپاره دلایل پیداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کیږي په خپله ګناه نه قایلید ل او خپله پړه نه منل دی.

ذوق

څوک چه د یوه ښه شعر په لوستلو، دیوې ښکلې نغمې په اورېدلو، دیوې ښې منظرې په لیدلو پخپل نفسی حالت او کیفیت کښې تغیر وینې او د خوشحالۍ احساس کوی هغه ته د ذوق خاوند ویل کیږي، او هغه چه له دې ټولو شیانو پټې سترګې تیریږي او په بې اعتنایې ورته ګوري د بې ذوقو په ټولګې کښې راځي.

د یوه مدنی او بدوی انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډیر ښه معلومیږي.

هغه څه چه یوشاعر او دشعور خاوندئې داسمان په رڼو ستورو، دسپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستۍ، دشنو بڼونو په سمسو رتیا، دبلبلو په نغمو، دښکلو په ناز او خنداکښې ګوري د غرو شپانه اوساده انسانان یې هم وینې مګرپه دواړو یوشان اثرنه کوي او په احساس کښې یې ډیر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چه د شعر او ادب له اغیزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثیر نه کوي باید پخپل ځان وویریږي اوپوه شي چه انساني احساس یې ډیر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چه انسان ته دخوړو اوترو خوند ښئي حیوانات یې هم لري او مچان هم د خوړو احساس کولی شي مګر هغه بل ذوق چه دلطایفو او محاسنو په خوند باندې پوهیدل دی هغه یو بل شان تلذذ دی چه په خوراکو نوکښې هیڅکله نه موندل کیږي او له شهواني خوندو نه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله دګلزار لورته بیایي اوهغه ذوق کارغه په مردارو پسې ګرزوي. بې ذوقي د انسان لپاره لوی عیب دی اوهغه څوک چه دښو خبرو او انساني فضایلو په خونداو کیف نشي پوهیدلی له ډیر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته چه دزرکو له اوازه درزکو کباب خوندورکوي او د رباب له ترنګه دغوری شرنګ ته زیات خوشحالیږي د هغه په حا ل افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډیر خپه کیږي اوبې له شخوند وهلوپه خوندنشي پوهیدلی. څوک چه د خیر رسولو اوعواطفو ذوق پیداکړي هغه بیا له دېنه چه ځان ورې پریږدي او بل موړ کړي ډیر خونداخلی اودغه مزه په ډیرو خوندورو طماموبوکښې نه مومي.

پوهان اومشران باید دصحیح اوانسانی ذوق په پیداکولو او روزلو کوښښ وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندي. هغه کسان چه دشهواتوپه استسقی اخته دي او داتنده پکښې زیاته شوېده که هغوی هرڅومره څښوب اوسیراب شي نسونه ئې پرسیږي اومرې مګر تنده ئې نه ماتیږي او قناعت ئې نه حاصلیږي.

ددوی اساسي علاج دانه دی چه خواړه او اوبه پرې زیات کړو بلکه اصلي چاره ئې پرهیز او درنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض اوعلیل وي یاله فسق اوفجورسره اشناشي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کښې ترې اومقام یې ټیټوي مګرکه دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنايي پیداکړي او نور خوندونه وپیژني انساني سویه لوړیږي اوعالي اخلاق په محیط کښې رواج مومي. دذوق تربیه او پالنه دعالي ادب اوشعر کاردی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کیږي.

هغه روحي امراض چه ډاکټران یې علاج نشي کړای دشعر او ادب خاوندان یې په اسانۍ چاره کولی شي.

که په شعر او ادب کښې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول وکړي او شاعر دظوا هرو په ځای حقایق او معاني وستايي کیدای شي چه دیوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کښې تغیر پیښ کړي او ذوق یې ورواړوی.

هغه احساس او هغه مینه چه له سلیم ذوق څخه پیدا کیږي په اجتماع کښې ډیر ښه تاثیر لري او د ډیرو بدبختیو علاج پرې کېږي.

خیال

خیا ل یوپټ معنوي قوت دی چه له واقعاتو اومحسوساتو نه هغه خواځینې شیانویني او په غیبي حقایقو پورې زړه تړی.

په کومه لاره چه خیا ل تللی شي هلته عقل د ړندو په شان ټپریږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل ماڼۍ په خیا ل ولاړه ده او دملتونو په حیات کښې ډیره ستره او مهمه برخه لري.

کوم علوم چه عقل پرې یقین کړی دی او دخیا ل برخه په کښې ډیره لږه معلومیږي که غوراو دقت وکړو خیا ل په کښې ډیره برخه لري.

که تاسي له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ چه دریاضیانو ابتدا او انتها ګڼل کیږي یا د هندسي له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورځنې پیداشوي اوله خطوطو څخه بیاطو ل، عرض او عمق یعنې مقائیس ثلاثه پیداشوی دغه دواړه شیان بی له خیاله وجودنلري. دغه دصحراکانې چه مونږ ئې په حجریت او کاڼیتوب پیژنو دا هم دخیا ل اغیزه ده او دانسان تحلیل دتحجر اوتجمدپه صورت ورته قایل شوی دی.

که چیری انسان د خیا ل له قوته محروم وای اوبی له محسوساتو یې نور څه نه لیدلی عقل اوفکر یې دغی درجې ته نشو رسیدلی اوپه غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیا ل په انساني ژوند کښې نشاط اوسروپیداکوي او احساسات وعواطف

روزی. هغه شی چه دانسان په نظرکښې معنوي محسنات او روحي آما ل ځلوي هغه خیا ل دی او همدغه شی لکه یو ه ښکلې حوره انسان په هر حا ل کښې خوښ او خوشحاله ساتي.
دوطنخواهي احساس، د ازادۍ ارزو، دشهرت تمنا دانسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیا یي اولوی لوی کارونه پرې کوي. .همدغه انسانی تخیلات دي چه دیوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کو ي، خیا ل په شعر او ادب کښې ډیر د خل لري او شعرا ٔاو ادبا ٔ د خیا ل په مرسته عواطف اومشاعر راوپښوي.
چیرته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړبلل کیږي اوانسانان د مادیاتو په مینه کښې ورکیږي هلته په زړونو باندې مایوسي اوافسرد ګي غلبه پیدا کوي او دعرفاني نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزي.
په دغسې ځایونوکښې خلق په مساجدوکښې ناست وي سرونه یې په زنګنو ایښی وي، خطیبان خطبې او خطابې لولي، مګر د دوی په زړونو کښې هیڅ جذبه هیڅ جوش او حرکت نه پیداکیږي او ټول په مراقبه کښې ویده وي.
مجالس او محافل بی روحه وي، جراید اومطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مګر په زړونوکښې سره بېل او جدا وي.
د هرچا غم او خوشحالي ځانته وي، هیڅوک له هیچا سره رابطه وعلاقه نه لري، همدردي اوغمشریکي له مینځه ځي او یوه بېشعوره ږند ه دنیا جوړیږي.
که په شعر او ادب کښې له خیا ل او تخیل څخه کارو اخستل شي او له خیا ل نه استفاده وشي له ړندو سترګو نه هم اوښکې تو یوي اوله کاڼو نه سخت زړونه نرموي.
تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشي او د ډیرو خلقو کورونه خراب کړي، ډیر مالونه او ډیر انسانان له ځانه سره یوسي اوښځې ونر، ماشومان او سپین ږیري په اوبوکښې لاهو کړي، که مونږ دغه حادثه دیوه خبر اواطلاع په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړي لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر اومهیج شعر جوړ کړي او خیا ل پکښې خپله ساحري صرف کاندي. داواضحه خبره ده چه خیا ل په عواطفو اواحساساتوباندې حاکمیت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی.که انسان یوازې دعقل په نغوته کارکولی نو دسیلاب یو مختصر خبر او دتلفاتو احصائیه کافی وه چه دمصیبت لیدونکو دپاره د نورو همدردي اودلسوزي حاصله کړي او د شعر و رومان وظیفه په ځای کړي مګر داهیڅکله نشي چه یوه سړه بې روحه معقوله خبره لکه یوشعر اوادبی شاهکار چه له خیا ل اوتخیل نه پکښې کاراخستل شوی په زړونو اثرو کړی او عواطف وخوځوی.

عشق او حرص

کورپه کوراوکلي په کلي ګرزېد مه، دهرچا به چې څه په خدای لوریدل هغه به یې زما په ځولۍ کښې غورځول،رنګ په رنګ غلې او دانې به زما په ګوډي کښې ټولیدې او په کچکو ل کښې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه مګر زه به نه قانع کیدم او زما سر ګرداني نه ورکیدله. له یوه کلي به بل ته تلم اوله بل نه بل ته، هیڅ نه وم خبر چې زما لیلی په کوم کور کښې ده؟ او زه څه شی دومره لالهانده کړی یم.

زه به لکه د هوا مرغه سرګردانه ګرزېدم او نه به پوهیدم چه دکوم دام او کوم ښکاري ښکاريم؟ ما ته نه وه معلومه چه دا د حرص او لوړی سرګرداني به کله او څنګه قطع شي؟ لکه چه د هوا مرغان په یوه پټي، یوه باغ او یوه بڼ کښې نه ایساريږي زه هم د یوه کلي او یوه کور په خیرات نه قانع کیدم او په ډیرو ګرزیدو به نه ستړی کیدمه.
زه په دی نه پوهیدم چې د ګلزار بلبلې ولې په دانو پسې نه ځي او لکه کارغان مرداری نه لټوي.
ددې سر کشفول زما دپاره ډېرګران کار و او د دنیا په دغسې اسرارو پوهیدل هم څه اسانه کار نه دی. دعلم او پوهې ریباران د هرچاکورته لاره نه لري او هر چا ته د معرفت له دنیا نه خبر نه راوړي.
ماته دا پته نه لګیده چه دحرص علاج په څه شي کیږي؟ او هغه څه چه دانسان مخه له ټولو شیانو یوه شي ته راګرزوي څه ئې بولي؟
زه ډیره موده دغسې سرګردانه او لالهانده در په در، خاورې په سر وګرزیدم او خیر مې غوښته چه نا څاپه مې په یوه ښکلې لیلی سترګې ونښتې او د جما ل پرښتې خپله راته خیر راووړ.
زه اوس د بل چا سره خبرې نه کوم او بل څوك نه وينم یوازې له خپلې محبوبې سره راز و نیاز لرم او وایم: څه ښه ورځ وه، څه ښه ساعت و چه د کور مزدوره له کاله وتلې وه او تا پخپله له دروازې نه سر راشکاره کړ.
تا ماته وکتل او ما تا ته، پدې کتلو کښې نه پوهیږم څه اثر موجود و، چه زه ئې له نورو کورونو راستون کړم او یوازې ستا د در ملنګ شوم. تا ما ته په اصل کښې د عشق او محبت خیر راووړ او زما لوږه دې بیخي ورکه کړه. زما د حرص کچکول دې مات کړ او د خوراك و څکاك فکر دې رانه ویووړ. زه اوس د بلبلو د ژوند په راز پوه شوم، ما ته اوس دا علم بې صوته او بې الفاظو حاصل شو چه د حرص علاج بې له عشقه په بل شی نه کیږي.
هر عشق چه وي او هره لیلی چه چا ته ځان ښکاره کړي، د جما ل پرښته وي که د علم و معنی محبوبه له انسان نه بل شی جوړوي او له ذلت او حقارت نه ئې خلاصوي. د دنیا حرص او سرګرداني د عشق له برکته کمیږي او کارغان و بلبلې همدغومره فرق لري. هغه ملنګان چه په دغو کوڅو کښې څوك په دیدار او څوك په دنیا پسې ګرزي په ظاهره یو شان معلومیږي مګر په حقیقت کښې یو راز نه دي.
هغه څوك چه بې له یوه ټوك ډوډی او غوړ هډوکی بل مطلب نه لري هغه ته ستا درګاه او نورې درګاه څه فرق نه لري مګر چا چه په تا پورې زړه تړلی او ستا دیدار غواړي هغه یوازې ستا د کور طواف کوي او ستا د دیوا ل سیوری د همای له سیوري نه ښه ګڼي.
ستا د ښایست په ګلزار باندې یوازې بلبلو زړه بایللي دي او بس. دا نور ټول هغه هوائي مرغان دي چه د خورو میوو د پاره ځي او راځي او هره ورځ شل او سل باغونه لټوي.
اې ګرانې مېنې! ای ښکلیه هیواده! ای د ښکلا او نازو نعمت مېرمنې! هغه څوك چه تا نه ويني او ستا عشق ئې په زړه کښې نه دی پیدا شوی هغه ستا د درګاه خاورو ته په قدر نه ګوري، ستا د بهار ارزو نه لري ستا په ګلونو لکه بورا او بلبل نه تپیږي، ستا د جروبیو او آبشارونو، ستا د ښایسته غرونو او ګڼو ځنګلونو د ښایست احساس نشي کولی ستا زرکو او هوسیو ته په مینه او محبت نه ګوري، ستا له ګلونو ډکه ځولۍ پرې اغیزه نه کوي، ستا ډك سیندونه او شنې درې ورته هیڅ معلومیږي.
ګرانه وطنه! تر څو چه د خلقو په نظر کښې ستا د حسن او جما ل شعور او احساس پیدا نشي او بې له غوړې او خوږې مړۍ نور څه ونه پیژني تر هغه وخته چه انسانان یو معنوي او نظري ذوق او شعور پیدا نکړي ستا محبت د دوی په زړونو کښې ځای نه نیسي.
دغه ډوډۍ غرپ عالم چه بې له نس مړولو بله سودا نلري او د عشق و مینې له جهانه نا خبره دی ستا مینې او محبت ته نشي رسیدلی. دوی له تا نه ډیرې ګټې وکړې مګر ستا عشق ئې په زړه کښې پیدا نشو دوی لکه لیوان ستا په رمو کښې ګډ شوه او ډیرې غوښې ئې و خورې مګر ستا نشوه.

په رښتيا چه عشق او مينه د ګټې او فايدې په رڼا کښې نه موندل کيږي او له دغه لارې ځوك د عشق مقام ته نه رسيږي.
هو! عشق د نفع او فايدې جغ ته سر نه ټيټوي بلکه شروع ئې په دغه قربانۍ باندې کيږي.
عشق د سوداګرۍ متاع نه ده او خيټه ور پرې نشي پوهيدلی. د عشق درس بايد له بلبل او بورا څخه واخستل شي او د شعر و ادب په نغمو کښې د وطن او هيواد عشق و مومو.
دا سندرې د وطن شاعران وائي او شعر و ادب دا کولی شي چه مونږ له دغه عشق سره اشنا کاندي.

دمشرانو عشق

ځوک چه لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بيا په دغسې ډيوو چه په يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه هلکان په کوم سپين مخ يا ملالو سترګو خپل زړه بايلي.
هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپنو داسې نه مين کيږي لکه په ما ل مين سوداګر چه شپه او ورځ ددنياپه غم کښې ورک وي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي، ما ل لا څه چه د خپل ځان، خپلو لونو او ځامنو، د خپل ټبراو کهول مينه اودوستی هم پرې دومره غلبه نه کوي چه نور هر څه هيرکړي اوپوازې خپل غم وژاړي.
مشران او لوی خلق دغه ټو ل محبتونه چه واړه خلق يې لري په يوه عشق قربانوي چه هغه دملت او هيوا د عشق دی.
د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران دمشرتوب حق پيداکوي او دبابا توب مقام او منزلت مومي.
څنګه چه يو طفل اوکوچنی دډيری ناپوهۍ په وخت کښې خپل پلار پيژني اوپه غير کښې ځان ورغورځوی ملتونه هم که هرڅومره بې تعليمه وي دخپلو خوا خوږو مشرانو تيمز کولی شي او د دوی په ځولۍ کښې ځان اچوی، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاري او په دوی اعتماد کوي.
دعشق په جاذبه کښې دغه قوت موجوددی چه احمد شاه غوندې د پنځه ويشت کالو ځلمی دټولو پښتنو بابا کړی او دډيلی په تخت يې کښينوي. دپښتو نخوا اوپښتنو عشق احمدشاه بابا ته لويه شهنشاهي ورکړه او ډيرو سپين ږيرو دده بابا توب ومانه ځکه چه دی رښتيانی مشر و او هغه عشق چه په مشرانو کښې پيداکيږي په ده کښې موجود و.
ده په دروغو خپل وطن او هيواد ته دانه دی ويلی:

ستا دعشق له وينو ډک شوه ځيګرونه
ستا په لاره کښې بايلي ځلمي سرونه

تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې انديښنې د زړه مارونه

دډيلـــــــي تخــــت هيرومـــــه چـــــه رايـــــادکړم

زمــــا دښـــــکلي پښـــــتو نخــــوا دغروســـــــرونه

کــــه تمامـــــه دنيــــا يـــــو خواتــــه بــــل خـــــوائي

زمــــا خـــــوښ دی ســـــتا خــــالي تـــــش ډګرونـــــه

احمــــــد شـــــاه بـــــه دغـــــه ســـــتاقدر هيرنـــــه کـــــا

کـــــه ونيســـــــي دتمــــــام جهــــــان ملکونـــــــه

څوک چه معنوی رشداو بلوغ ته ورسيږي او دمشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هيواد سره همدغسې عشق پيداکوي او وطن ته دعشق په نظرګوري، هغه بيا دغرو په څوکو، دصحرا په لمنو، دوطن په کاڼو او بوټو کښې يوه داسې تجلی اورڼا ويني چه هر څوک يې نشي ليدای او هر چا ته ځان نه ښئي.

څنګه چه يوښاپيرک ځلانده لمرنشي ليدای، يوکوچنی دځلميتوب احساس نشی کړای، ددغو ټيټو ډيو و پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، دغه عالي عشق ته هم هرڅوک نه رسيږي اونشي رسيدلی.

داعشق دمشرانو او لويو خلقو په برخه دی اوبل کيف لري.

ددې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن و جما ل عشق سره بيل کړئ او هغه منظره چه دمجنون او ليلی په عشق کښې يې وينئ له سترګو لری کړئ.

دا هغه راز مينه ده چه دپلار او ځوی دمرشد او مريد دشاګرد او استاذ ترمينځ وي اوبې له غمخورۍ او خير خواهۍ نورمظاهر نه لری.

په دې عشق کښې نازو نياز، بی پروايي او تغافل نه ځائيږي اونه په کښې رقيب او ريبار شته. له دې عشق سره رحم وعاطفه، ثبات او متانت همدردی او ايثار ملګری وی او له هر راز تهمتونويې لمن پاکه ده.

دلته لېونتوب اوله خپله پرديو ببلېده نشته او نه پکښې دمعشوقو له لاسه شکايت او له رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.

له دې عشق سره دپيسومينه او دمادياتو محبت نه يو ځای کيږي. هغه څوک چه په پيسو مين وي او پيسې ټولوي هغه هيڅکله يوقام په ځان باندې نشی راټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غونډيږي هغه پيسې نه غونډوي او دغه مينه له زړه څخه باسي.

کوم اشخاص چه قصې ګټي هغه پيسې نه ګټي اوپه بت شکنۍ افتخار کوی.

داکيدای شي چه قلندران او درويشان دملت مشران شي او خلق يې په مشرتوب ومني مګرد پيسو مينان او سود خواره يابډې خواره هيڅکله دمشرتوب لوړه درجه نه مومي اونه دمشرانو عشق پيداکولی شي.

ای هغو کسانو چه دمشرتوب آرزو لرئ او لويوالی غواړئ!

راشئ! چه د خود خواهۍ او ټيټو مينو مراندې او تنابونه پرې کړواو د لمر و سپوږمۍ په خوا کښې خپلې خيمې ودروو.

راشئ! چه له دې کوچنيو ځالو والوزو او لوړپروازونه وکړو.

راشئ! چه يوملی او وطنی شعور پيداکړو او دوطن غرو او رغو، کاڼو اوبوټو ته په مينه اومحبت وګورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بیا به هر یو بل ته محبوب معلومیږي او هیڅوک به هیڅا ته په نفرت نه ګوري.
یو بېوای به دخوارانو دلداری کوي، یوعالم به ناپوهانوته سمه لاره ښئي، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې ګرزي، یو قوی به دضعیف پېتې په اوږو واخلي او ټو ل به یو له بله ځاریږي.
راشئ! چه همدغسې وکړو او ددې په ځای چه یتیمان وژړوو د یتیمانو اوښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازیتوب

هغه خواره ملکري څه شوه چه ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې اویو ساعت به هم نه بېلېدو.
هغه کاڼي به اوس چیرته وي چه دشپې به می هم په جیب کښې ساتل او یوه شیبه به مې له ځانه نه بېلول.
هغه ونې به اوس څنګه وي چه مونږ په کښې ټالونه اچو ل اوله ملګرو سره به مو یو ځای ځنګل.
داشیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم.
هغه خاورې چه مابه په کوڅوکښې ورسره لوبې کولی باد ویوړې اوزما خوشحالي هم ورسره لاړه.
هغه د ګاټو او لوبو میدان به هم وران شوی وي، د ګودر غاړه به هغسې نه وي د خیزوځای به هم بل راز وي.
دا څه وشوه؟ او څه راپیښ شوه چه زه یې له دې ټولو بیل کړم او بېخي یوازې شوم.
زه خو به یوساعت له خپلو ملګرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس ولې یوملګری نه لرم او چا ته نه نږدې کیږم.
هغه بله ورځ چه زما یو پخوانی ملګری دلته راغلی و، ما ورسره هغسې دمینې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکاریده، هغه به څومره خپه شوی وي اوپه زړه کښې به یې څه تیرشوی وي، هغه به وایي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشنایان یې پریښودل.
ماته خودی زښت ډیرګران و، اوله هرچانه به مې ښه ګاڼه، ده هېڅکله دا ګمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې بې پروایي کوم او دده مینه اومحبت به هیروم.
ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردی کیږو او زړه ملګرتیا به پرېږدو.
نه پوهیږم زما او دده ترمینځ چاتورې کتوې وګرزولې او زمونږ زړونه یې یوله بله توره کړه.
دی خو زما ډیر خوږ ملګری و، ما ولې دده قدر ونکړ ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي یې زاړه و او څه یې نه درلوده که دناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟
زه اوس دعزت اواعتبار خاوند یم او دی لا چانه دی پېژندلی، که کوم بل علت اوسبب موجود دی چه زه او دی یې په زړونوکښې لرې کړو او پخوانۍ رابطه یې قطع کړه.
ښایي چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ماډیره موده څه توراو سپین ولوستل اودی په هماغه پخوانی حا ل پاته دی زه اوس له کتابونو اواخبارونوسره اشناشوم او دی یوه چتۍ نشي لوستلی، زه په یوه مانۍ کښې دماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کښې پوزی نه لري، زما خلق قدر کوي او دده سلام هم نه اخلي مګر دا نو ولې زما اودده

د بېلتون سبب کيږي ولې زما او دده ملګرتيا قطع کوي. که يو تن څه نه لري اوغريب وي هغه سره به سړی خپله اشنايي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.
که دسړی يوملګری ناپوه وي او په څه نه پوهيږي هغه به پوه کوي او که به يې له خپل مجلسه شړي.
هغه انسان چې دپوهې اولياقت دعوه کوي او ځان دپوهانو دډلې ګڼي څنګه دا قبلولی شي چه د خپل هېواد خواران اوغريبان له خپلې مينې او محبته محروم کړي اوعلم وپوهه دبېلتون اولرېوالی موجب وګڼي. داعادات خو له يوه ښاغلی انسان سره نه ښائي.
علم او پوهه بايد يوسړی له نورونه بېل اولرې نکړي او نه د دنيا عزت او اعتبار يو انسان له خوارانو او غريبانو نه وشکوي.
هغه علم چه دکوډو په شان دوه خواړه ملګري بېلوي او دغرور موجب ګرزي له ناپوهی نه يې زيان او ضرر ډېردی او هغه سواد چه سړی له محيط اواجتماع نه لرې کوي اوله نورونه دسړي زړه توروي په حقيقت کښې همدغه توره کښو ده او ماتول يې پکار دی.
که څوک غواړي چه په اجتماع کښې ژوند وکړي او له محيط نه استفاده وکړي، دعلم او لياقت غرور دې له ځانه لرې کړي، خپله هوښياري او دبل ناپوهی دې حايل نه ګڼي، سړيتوب اوانسانيت دې نه هيروي، اجتماعي مېلان دې نه بايلي، خوار وغريب ته دې په خوارو سترګو نه ګوري، له ملګرو دې په هيڅ وخت او هيڅ حا ل کښې نه بېليږي، بلکه رادې شي او له جماعت سره دې خپل غم شريک کړي او خپله خوشحالي دې هم دنور په خوشحالي کښې ولټوي خپل زړه اوفکر دې له نورونه نه بېلوي، يوځای دې ورسره خاندي او يوځای دې ورسره ژاړي، ددوی په خوښه دې کارکوي چه دده په خوښه کاروشي.
خوشحالي او کاميابي همدلته ده او په يوازې توب کښې نشته، هرڅوک چه له نورونه پردی او لرې شو هغه هيڅکله نشي خوشحاليدلی اوپه يوه پټ اورسوزي.
د (من شذ شذ فی النار) همدغه معنی ده او ددنيا دوزخ همدغه يوازېتوب دی.

زړه او ته

مونږ بايد دلته داسې اورونه بل نکړو چه کلي او ښارونه وسيزي او په لوګي يې د بصيرت سترګې ړندې شي ځکه چه دا اور د حسد اور او دشيطان له کوره دی.
مونږ به خپلې ډيوې له هغه اوره لګوو چه په کوه طور کښې يې ځان ښکاره کړی او د زړونو او دماغونو خونې روښانه کوي.
د حضرت ابراهيم (ع) پيروان بايد پخپل عمل او يقين سور اور ځانته ګلزار کړي او پخپل لاس د عالم دسيزلو لپاره دوزخونه جوړنه کړي.
هرچا چه په پخپل زړه کښې د حسداور مړکړ ددوزخ اوريې نشي سيزلی اوپه سرولمبو کښې سلامت پاته کيږي.
هغه څوک چه له يوه جماعت او جمعيت نه په نفرت او عناد وزي هغه هروخت په سره اور کښې سوزي او تل په اورکښې وي.
ته په دې پوه شه چه زما اوستا بېلتون لويه ګناه ده.

که دوه مین سره بیل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت یې نور هم زیاتیږي او دوصا ل ارزو قوي کیږي مگر د دوه وروڼو بېلتون او هغه بېلتون چه دبغض و حسد په سبب پیداشي عالمونه تباه کوي او ملتونه برباد وي.
زما او ستا نزدې کېدل، یوکېدل، پخلا کیدل، ملگری کېدل ډیرلوی اجر لري.
زه اوته دوصل لپاره یو ځکه چه فصل اوبېلول دشیطان کار دی.
زه او ته به سره نزدې کیږو اوژرژر به قدمونه اخلو چه دغه فاصله دلوی خدای په فضل اومرحمت له مینځه واخستل شي.
زه اوته که هر څومره نزدې شو هماغو مره خدای ته هم نزدې کیږو ځکه چه اورمرو به په نفس اوشیطان پښې ږدو او له نفسي اوشخصي اغراضو به تیریږو. زه اوته به ځانته نه گورو دملت اومملکت خیرو سعادت ته به گورو.
موږ باید ملي او اجتماعي گټې په نظرکښې ونیسو او له لوړافق څخه نظروکړو .زه به دیو کېدو اونزدې کیدو لپاره خپل هرڅه له تا قربان کړم مگر ته هرڅه له ځانه مه قربانوه او عمومي مصلحت په نظرکښې نیسه!

سترگې مه پټوئ!

ښه وگورئ! سترگې مه پټوئ! خدای ته ورتگ دی د قیامت ورځ راتلونکي ده، سترگې پټول، حق نه ویل، د حق په ځای کښې چوپ کښیناستل ډیره لوی او عظیمه گناه ده.
وگورئ! اوبه ځیرځیر وگورئ، که ستاسې سترگې خلاصې شوې که تاسې هرڅه ولیدای شوه، که ستاسې بینایي معلومه شوه ډیره لویه اوستره گټه به وکړئ.
ستاسې ډیرې بدبختۍ په سترگو غړولو، لیدلو او کتلو ورکیږي.
تاسې دسترگو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترگو نه دی اخستی.
هغه کسان چه گوري اووینې غله ورځنې څه نشي پټولی اوغدۍ پرې نه لویږي.
تاسې خپلې سترگې غړوئ او گورئ څه نه وینئ او څه نشئ لیدای، تاسې به وایاست چه موږ شپه او ورځ پیژنو، توراوسپین بیلوو، دانسان اوحیوان فرق کولی شو، که موږ څه نه لیدلی هرگوره به د چاله موټر لاندې شوی وو یابه په کندو او کپرو کښې لویدلي وو، په سم سرک به نه وو روان اوبې لارې به تللو.
زه وایم چه اوس هم ډیر خلق بې لارې روان دي اوسمه لاربې پرې ایښی ده، ډیر خلق له گرنگو نو لویدلي دي مگر ځانته نه دي ملتفت. دغه شان لیدل اوکتل چه موږ کولی شو حیوانات یې هم کولی شي او دموټرو له مخې اوښان هم ځانونه په ځنگوي، واښه اواوبه وینې، له پاڼو نو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسي خطراتو نه ډډه کوي.
دانسان لیده او کاته بایدله حیوان نه ډیر فرق ولري، د بنیادم نظرباید دومره سطحي او سرسري نه وي.

راځئ ! چه مونږ اوتاسې د خپل نظر امتحان ورکړو چه مونږ څه ليدلی شوکه نه؟ مقصد مې دا نه دی چه د اولې شپې مياشت په مازديګر ياغرمه کښې ګورو، يا به څوکروه لری يوشی معلوموو چه انسان دی که حيوان، نردی که ښځه؟ سپوردی که پلی؟ زما مطلب بل شان امتحان دی اوبل راز سترګې مې په کار دي.

هو! زه هغه سترګې غواړم چه غدر، خيانت، ريا، ټګي، ظلم اوتلبيس بلکه ابليس ورنه ډډه کوي او دغه شيان ليدلی شي.

زه وايم دغه خلق چه تاسې په لارو او کوڅوکښې، په بازارونو او مساجدو کښې، يا په دوايرو او وزارتوکښې په کراتو او مراتو ليدلی اوکتلی دی ايا تاسې دوی په رښتيا ليدلی اوکه اشتباه موکړيده.

زه ګمان کوم چه ډيرو خلقو ډير خلق نه دي ليدلي او ورسره اشنايان شوي دي.

دغه سترګې چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ويني، دغه شان سترګې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حيواناتو سره هم شته.

هغه سترګې چه له رنګو نو اواجسامو نه ماورئ نورشيان ليدلی شي هغه زمونږ په کوراو کلي کښې له چا سره نشته او مونږ په رښتيا څه نه وينو. ما ته دا سودا په ټينګه پيدا شوی او زړه ته مې داخبره لويدلي ده چه مونږ څه نشوليدلی که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ اوما پوه کړئ.

ماخو د مخه وويل چه زه له تاسې نه په رڼا ورځ دستورو ليدل نه غواړم، زه وايم دغه کسان چه تاسې يې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کيږئ يا په موټړ اوبګيو کښې ستاله مخه تيريږي تاسې يې پيژنئ چه دا څوک دي او څنګه خلق دي؟

هغه چه په ښوښو ماڼيو کښې اوسي، په اعلیٰ موټړو کښې سپريږي نفيس لباسونه اغوندي، اوښه ښه خوراکونه خوري ايا په دوئ کښې خاينين، غداران، ظالمان اومنافقان نشته؟

دوی ټول کاريګر لايق اوصحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډيرې پيسې په مشروع ډول په کار او لياقت پيداکړي دي؟

دغه نور چه ډوډۍ نه مومي، دناستې ځای نه لري، په تن لغړ او په خيټه وږي دي په دوی کښې دوطن صادق خدمتګاران، پاک نفسه زحمت کشه او لايق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول له ځرمې بېکاره او غير مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وګورئ! او ډير غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمو نو، رشوتونو او خيانتونو عالی قصرونه، نفيس موټرونه، پاخه جايدادونه اولوړ مقامونه پيداکړی وي او ډير ښه خلق اوصالح اشخاص چه لس شل کاله يې دوطن خدمت په صداقت اوپاک نفسۍ کړی وي هغه نن خوارو زار، بې کوره او بې اوره ګرزي او هيڅ نه لري نوتاسې يقين وکړئ چه مونږ ړانده يواو څه نه وينو.

که چيرې دړندو بازار نه وای او خلقو ښه اوبد ليدلی هيڅکله به دغسې نه کيدل اونه به ؤ شوي.

که زمونږ په سترګو پردې نه وای د رشوت خوروپه کورکښې به دانښا يسته پردې نه ځړيدلی او دقصور خاوندان به په قصرونو او ماڼيو کښې نه اوسېدل.

دزماني تغير

که تاسې هېر زړي نه یاست اوسترګې نه پټوئ نو په دغو لږو کلونو کښې په عالم کښې ډیرلوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شوی ده مګر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او دعقل خاوندان پرې ډیرښه پوهېدلی شي.

دانسان وجودکه څه هم په هماغه پخوانی حا ل دی، هماغه دوه سترګې دوه غوږونه او دوه پښې لري مګر هغه څه چه نن لیدلی شي پخوایې نشو لیدلی، هغه څه چه نن یې اوري پخوا ئې نشو اوریدلی، ترهغه ځایه چه نن رسیږي پخوانشو رسیدلی، په هغه شي چه نن پوهېږي پخوا نه پوهیده ، هغه څه چه نن ویلی شي پخوا ئې نشو ویلی.

څوکاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې مګرنن راسره په موټر کښې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نه لرو.

یووخت و، چه مونږ بد بدکارونه ښه ګڼل او ستایل مو، بیا یو وخت راغی چه په دغو ستاینو شرمیدو او چوپ شوو مګر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلی شو.

زه چه نن خپل ځانته ګورم او دخپل شعوراو ادراک تفاوت سنجوم پوهېږم چه په دنیاکښې ډیرلوی تغیر اولوی تحو ل پېښ شوی او زمونږ په هیوادکښې یې هم ډیر تاثیر کړی دی.

یو وخت وچه مابه هغه څوک ښه ګڼه چه چاته به یې زیان او ضرر نه رسیده مګر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوګانې هم غوښتلې، مابه ویل ښه سړی هماغه دی چه په زړه کښې یې دوطن اوملت دپاره ښې ارزوګانې اوښه نیتونه موجودوي، مګرنن په دې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چه ښه ښه کارونه کوي او دایثار اوفداکارۍ په میدان کښې داخل وي.

دایوازې زما حا ل نه دی نورهم ډیرملګري شته چه بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قایل.

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزولري چه مونږ ورته ښهووایو اوښه یې وګڼو هغه دې په دې پوه شي چه تش لستوڼی اوبې لاسه لستوڼی مونږ نه خوښوو بلکه کاراوعمل ته ګورو او دهرچا جد وجهد، قرباني اوفداکاري په نظرکښې نیسو. مونږ اوس له پخوانه زیات هوښیارشوي یو او سادګان نه یو، مونږ خلق پیژنو اوپه زړونوکښې ډیرښه پوهیږو.

مونږ رښتیا ویلی شو، زمونږ په زړو نوکښې بې دخدای له ویرې بله ویره نشته، مونږ حقایق څرګندو او حق وایو مګر ددې کاره دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغو مره څه وایو چه خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او دبل د پوهولو او ویښولو ټینګه اراده لرو او داکار هیڅکله نه پریږدو، مونږ غواړو چه اعمالو او افکارونه دلوی خدای په توفیق خیرې او ناولتیا ګانې ورکې کړو او دضرورت په وخت کښې ډیرې ناپاکه جامې په تیږو وټکوو او په څو باړو یې ووهو.

مونږ ځینې لوړکسان وینو چه اخلاق یې ډیر ټیټ دی، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمیږي، دفسق په شهرت پروا نلري، خیانت ورته بدنه معلومیږي، په پردي ناموس ډیر زړور ورځي، په رشوتونو قصرونه اوماڼۍ ابادوي اوپه ډیرو هسکو ځایونوکښې ناست دي.

مونږ غواړو چه دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توبې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل سئیات ووینځي اوپخوانی عادتونه پریږدي.

ددی زمانې همدغه تقاضا ده او دزمانې تغير له دوی څخه دغه نفسي تغير غواړي. که دوی غواړي چه زمانه يې رسوا نکړي اوڅوک يې سترګو ته خلی ورنوړي بايد خپل ځانونه اصلاح کړی او پوه شي چه زمانه بل راز شوه اوبل راز خلق غواړي.

برابرنه دی

صحراته ولاړم هيڅ کاڼی له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم ځينې جګ اوځينې ټيټ و، په باغونو وګرځېدم دټولو بوټو وده او لوړتيا يوراز نه وه، ددرياب کبان مي وليدل يوله بله په تو ل کښې برابر نه ختل، د هوامرغان هم ځينې غټ او ځينې واړه و، ښارونه مې وکتل د ځينو کورو ديوالونه اوچت و اود ځينو نه و، کورونو ته ننوتم، ځينې غولی لوی و، ځينې واړه، په دوايروکښې وګرزېدم ټو ل ميزونه او ټولې چوکۍ يوشان نه وې، کتا بخانې مې وکتلې د درستو کتابو قطع اوحجم برابرنه و، هيوادونه مې وليدل ځينې تاوده و، ځينې ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړو او څوک ناجوړه، څوک ړانده و او څوک بينا.

د لوی خدای کتاب مې بيرته کړ دا خبرې مې پکښې وليدې:

ايا پوه او ناپوه برابر دي؟ د ړانده او بينا ترمينځ څه فرق نشته؟ ددوزخ اوجنت خاوندان څه توپيرنه لري؟ نوراو ظلمت يو راز دي؟ په دې پوښتنو راوبش شوم او په عالم کښې مې بياسترګې وغړولی. هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو کښې و، په انسانانو کښې يو په سله زيات معلوميده.

هغه ښاپيريان او ديوان چه خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټو ل ما په دوی کښې وليدل، د پرښتو اولعينانو په معنی پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپيژندل، دعدل او ظلم، علم او جهل، خيراوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه. پدې ښه وپوهيدم چه :

جـــــــوداني قــــــدريولعل پـــــه کښـــــې مونـــــــده شـــــــي

نـــــــــــور جهـــــــــان واړه د توروکــــــــــانو غــــــــــردی

ماته دامعلومه شوه چه دډيرو لويو ملتو او لويو ټولنوقدر اوقيمت په يو څوتنو پورې تړلی وي چه که هغه ورځنې ليرې شي هيڅ ورته نه پاته کيږي. او دمتمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څو تنوباندې کيږي.

لکه چه دانسان په جسم کښې مخ، سترګې، پوزه چه په وجودکښې ډيره محدوده او لږه حصه ده، يو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه اوټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيداکوی او بېليږي.

په هرمملکت کښې يو څوتنه محدود اشخاص وي چه دهغه مملکت سترګې اوپوزه ګڼل کيږي او ديوه هېواد نوم اونشان لوړوي.

لکه چه يوانسان پخپل ټو ل وجودکښي دوه سترګې لري چه د هغو په بينايي دجهان لوړې ژورېويني اوسمه لارپيژني يوه جامعه هم څوتنه لري چه د هغوی په بينايي اوبصيرت يوې خوا او بلې خواته حرکت کوی او دملت سترګې ګڼل کيږي.

د همدې لامله ښه اوبد ددوی په سترګو لیدل کیږي، د فکر کولو او خیروشر سنجولو امید دوی ته کیږي، دهیواد ترقي او لوړتیا د دوی دسعي اوعمل محصول باله شي اوهرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چه په توره شپه کښې یوټولګۍ خلق چیرته روان وي نو ډیوه اوچراغ له یوه یادوه تنوسره وي او نورټول دهغوی په رڼا کښې روان وي اولاره ګوري. که دغه درڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کښې پاته کیږي او بیاڅوک کندې کپرې نشي لیدای، دعقل اوفکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مګر فایده ئې عامه وي اوهر چاته لاره ښئي.

یوملت باید درڼا د خاوندانو قدروکړي او پدې پوه شي چه بې له دوی نه په ټولو باندې تورتم او تیاره راځي اولاره ورکیږي.

هغه مشعل چه مونږ ته دلارې تیټ وپاس راښئي او زمونږ مخه رڼاکوي ددوی په لاس کښې دی او دوی پیداکړی، که دوی نه و رڼا نشته اوپه هرقدم کښې دلویدلواو پریو تلو خطرات موجود دی.

داسلام درد منو!

عابده! هغه څه چه ته یې په ډیرو وظایفو او نوافلوکښې لټوې دخدای دمخلوق په خدمت کښې ډیر ښه موندل کیږي.

زاهده! څه شی چه ته یې د ځان په وږی کولو اونفلي روژو نیولوکښې غواړې دمساکینو اوفقیرانو په مړولو هم لاس ته درځي.

عارفه! چوپ کښېناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی مګر زوروړو ته حق ویل او حق بیانول ډیرلوی اوستر عبادت دی.

مسلمانه! دقران تلاوت ثواب لري مګر په قران باندې عمل کول فرض دی. ای دتقوی او ریاضت خاوندانو تاسې له خپلو کوټنیو سرونه راوباسئ له دې سپینو څادرونو مخونه راښکاره کړئ او په عالم کښې سترګې وغړوئ چه دخدای دمخلوق څه حا ل دی؟ او په څه راز مصیبتونو اخته دي په جهان کښې څه مظالم او څومره بې رحمۍ موجودې دي.

تاسې انصاف وکړئ! چه تسبې اړو ل ډیر ثواب لري که په سروغرموکښې یوې کو ل او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندې قرار کښیناستل ښه دی؟ که د خدای په لاره کښې ستړی کیدل؟

ښتیا ووایاست چه دبل په خیرات روژه ماتو ل ډیر ثواب لري که خپل ما ل له مسکین اوفقیر سره خوړ ل؟

ماپوه کړئ! چه پاک خدای دخیرات او شکرانو په اخستلو ډیر خوشحالیږي؟ که په ورکولوېې؟

راشئ؟ دخدای رضا او داخرت ثوابونه په ګرانو اوسختو کارونوکښې او دمخلوق په خدمت کښې ولټوئ!

یو مظلوم دظالم له منګولو خلاص کړئ، دیوې کونډې په سرپوړنی واچوئ دیوه یتیم اوښکې پاکې کړئ! یوه پوروړي ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دوا او درمل وکړئ. دغه خواران او غربیان چه دپاک خدای صادق اوساده بندګان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان شئ او خدمت یې وکړئ. د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ، اودنیا ګټه په هغه بل صورت لاس ته درځي او درغلی ده.

دسبا فکر

هغه څه چه د ريا او تذوير په پردوکښې پټ و اوس څرګنديږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تياره وه، هيچا هيڅ نه ليدل هرڅه دتورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ماته نه ليدې تازه نشوم ليداى، زما په سترګو اوستا په مخ پردې پرتې وې، ماته نه پيژندلى او تاهم خپل ځان نشو پيژندلى، نن د حقايقو له مخې پورنى پورته کيږي اوښه و بد ځان ښکاره کوي، ته په دې پوه شه چه پس لدېنه ځوک خپل معايب نشي پټولى، که څوک هرڅومره کوښښ وکړي چه خپل نواقص پټ کړي او ښايسته رنګونه ورپورې ومښي کاميابېدلى نشي. او خواري يې څه ځاى نه نيسي.

که څوک هوښياروي هغه بايد دځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودانۍ چه نن سبا نړيږي په اخيږونو نه ټينګيږي او رنګ وروغن يې بيفايدې معلوميږي.

مونږ بايد د خپل راتلونکي ژوند دپاره پاخه ديوالو نه جګ کړو او پوخ تعمير بنا کړو.

له هغه کوره بايد واوزو چه نن سبالويږي او ړنګيږي. سږى بايد داسې کورجوړ کړي چه دژامنو او لمسيانو شپې يې په کښې هم تيرې شي او ودانۍ يې پخه وي.

مطلب دا نه دى چه ټو ل به له کاڼو او ګټو جوړ شوى وي او دخټو په ځاى به په کښې سمت لګېدلى وي ځکه چه دغه راز کورونه خواران اوغريبان نشي جوړولى، زما مقصد بل راز کور دى، داسې کورچه يوه خښته به ئې هم دظلم او خيانت په پيسو نه وي جوړه شوى اوپه ودانولو کښې ئې مظلومان نه وي ازارشوى.

هو! ښه کور هماغه دى چه همسايه ته ئې ضرر نه وي رسيدلى او هيڅکله يې دبام واورې دبل په بام نه وي لوېدلى لوى لوى ګناهونه په کښې نه وي شوى، دفساد اوضررفکرونه پکښې نه وي موجود.

ښه کو ر دانه دى چه ښايسته او رنګينې پردې په کښې زوړندې وي اوښه ښه خوراکونه په کښې وخوړل شي ياډير نفيس سامان اولوازم ولري.

داشيان وي اوکه نه وي مګر پخپل حق قناعت، رحم اوعاطفه، عفت اوفضيلت چه په کوم کورکښې وي هغه ښه کوردى اوهيڅکله نه ورانيږي کوم کورچه اهل اوصالح اولادلري او ماران و لړمان په کښې نه وي قصروي که جونګړه هغه کورښه کوردى او سعادت په همدغسې کورونو کښې وي.

دغه راز کور خواران او غريبان هم جوړولى شي مګر يوغير صالح انسان يې هيڅکله نشي پيداکولى.

هرڅوک چه ځانته په دنياکښې کور جوړوي بايد دحميد دابيت واوري:

که دې نکړپه نيکيو ننګ ونام لوړ   په دوه چومه دې د خټو مشه بام لوړ

پخوانۍ هيوې

کله چه سږى يوازې شي او څوک نه وي نوله خيا ل او تصورسره ئې زيات سروکارشي او راز راز فکرونه کوي.

څوک چه له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهيږي چه انسان په دغسې وخت کښې هرڅه په بل راز ويني او دجهان هره ذره ورته سکندري آئينه شي.

په همدغسې مواقعو کښې سږى په پچه خېژي اوکشمير ويني اودمرغانو په هګيو کښې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کښې يوازې ناست وم او فکرويورم، مخامخ يو منقش رف ښکاريده چه هرڅه پکښې ايښي و او زما د خيالاتو له تلون سره ئې ډيره مرسته کوله. دغه راز رفونه سږى ددې وخت په ودانيو کښې نه ويني او دپخوا وخت تعميري

وضعیت سړي ته ښئیی. داکور که څه هم زوړاو پخوانی دی مګر دبرق مزي ورته رانښوتلي دي اوساما ن ئې هم نوی شویدی دلته پخوانی او اوسنی نوی اوزاړه شیان یوځای شوي او عجیب منظرلري.

دتجدد اونوی عصر آثار اواستازی دې کاله ته راغلی دی مګر دکور ساختمان ئې لا نه دی بدل کړی.

په کورکښې که څه هم برق لګیږي مګرپاس په رف باندې دتورو تېلو مسینه ډیوه ایښي ده چه مخصوص نقش ونګار لري او دوه درې طبقې ئې تشکیل کړیدی په څنګ کښې ئی یوبل ډول چراغ هم شته چه دشمع بلولو دپاره جوړشوی او اوس په لږو کورنو کښې پیداکیږي هغه خوا ورځنې دخاورینو تېلو لاټین ایښی اوسړی پوهیږي چه دغو چراغو هریوه پخپل وخت کښې داکورړڼا کړی او دې خلقو ئې په رڼاکښې ډیرې شپې تیرې کړیدي مګراوس دتېلو دوره تیره شویده اودشپې په کوټه کښې برق لګیږي.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي مګر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي اوپه جګوځایونو کښې ځای ورکوي. داعادت بدعادت نه دی او باید په هر کوراو هر هیوادکښې همدغه عادت جاري وي او څوک دچا زاړه خدمتونه هیر نکړي مګر کارونه باید وخت په وخت له نوو شیانو نه واخستل شي اوپه کورنو کښې نوي رڼا ګانې پیداشي.

زمانه ښائي چه زاړه شیان له کاره وغورځوي اونوي هم زاړه کاندي چه دغورځولو شي مګرانسانان ئې دزمانې په تاخچو او رفونو، دتاریخ په پاڼوکښې ساتي او په اوچتو ځایونوکښې ئې ږدي.

هغه چاچه لمړی ځل دتېلو خاورینه ډیوه بله کړی دبرق له مخترع نه ئې پوهان په کمه سترګه نه ګوري او قدرئې کوي.

انسان اوجهان په هروخت اوهرحا ل کښې یوې رڼا ته محتاج دي او دارڼا وخت په وخت خپل شان اوصورت بدلوي اوپه ظروفو کښې ئې تغیرراځي دهمدغه بدلون اوتغیر په اثرانسان دعلم و معرفت په لوړوالی اودپوهې په زیاتو لو او تجلی کښې زیار کاږي.

هغه چا چه دخاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه دمسو ډیوه سازه کړیده یائې دښیښې په فانوس کښې کومه شمع لګولي ده دبرق اوبریښنا ترمخترع پورې هریوه کوښښ کړی چه درڼا دپاره یوه وسیله پیداکړي او دبشرتیاره خونه رنا کړي.

دوی هریو د نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چه دبصیرت خاوندان ورته په ډیر قدر اواحترام ګوري.

هغه رڼا چه دخاورو له تېلوپیداکیږي هغه نورچه له لمر اوسپوږمۍ څخه راځي، هغه برق چه داوبوله جریانه حاصلیږي بې دظرف اومحل له تبدیله څه ډیر فرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتو نو نه غولیږي دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه ګوري دشړشمو او پنبې په بوټو، دغوزانو اوزیتون په ونوکښې یوه رڼا او یو راز تېل موجودي چه په هر راز ډیوه کښې ښل کیفیت پیداکوي.

که سړی هغه تیل چه په ډیوه کښې ویني په پنبه کښې وویني یا دغه سیزونکی برق چه په برقي نغریو کښې ګوري په اوبو کښې ولیدای شي، هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کښې یوه رڼا ویني چه حتی د صحرا په کاڼو کښې ئې هم پیدا کولی شي.

هغه نورچه کلیم په کوه طورکښې لیده دزیتون په هره ونه کښې شته مګر محرمانه سترګې غواړي. که دانسان تعقل قوي شي او دحواسو په بندکښې محصور پاته نشي (که څه هم دبشر موجوده علم هماغه رڼاده چه د حواسو له کړکیو رانښوتلي ده او بې له دینه په ده باندې توره شپه ده) په هرشي کښې به یو نور ګوري او دوجود په نړۍ کښې به داتور اوسپین نه وي.

اوس مونږ دحواسوله تاثیر لاندې راغلي یو چه په تیلو غوړلاسونه په پنبه او پندانه وچوو او دسترګو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف و محل راته مختلف انواع اوجناس په مخکښې دروي.

که دغه راز راز لوښي اومنګي چه په هرکورکښې په بېل بېل صورت وينو زمونږ د نظر مانع نشي نو په هر کورکښې ديوې وياليې اوچينې اوبه دي او د ټولو مشرب يودی، که مونږ دسيند اوويالې، کوهی اوکاريز واورې اوباران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غوليږو پوهيږو چه همدغه يوشی په څو نومونو يادوو او زمونږ حواسو راته واوره او باران دوه شيه کړيدی. په حقيقت کښې همدغه يو حلاوت دی چه په خټکي، هندوانه، توت، انګور، ناك، منه، شفتالو اونورو کښې ئې حلول کړی او په هرمحل کښې ئې بېل صورت بېل رنګ بېل خوند بېل نوم پيداکړی دی.

دغه لوی او واړه خمونه چه دبېلو بېلو ميوو او دانو شربتونه او عرقونه پکښې پراته دي ټول يو راز کيف لري او دکجوری او اربشو په مينځکښې څه ډير فرق نشته.

په دغسې کتنه چه سړی له صورتونو هغه خوا وګوري پوهيږي چه کورت او شړو مبې له يوې غړکې راوتلي دي اومايعات و جما دات زمونږ احساس اوشعور بېل کړی.

هغه وخت چه زمونږتماس له مادياتو نه قطع شي او مجرد شو ،ښائي چه دنن ورځې علم اومعرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووينو، دنن ورځې تنويري وسايل به لکه ددې کوټې بې کاره ډيوې له کاره ولويږي اوعلم و پوهه به په نورو قالبونو کښې ځان ښکاره کړي.

پای